

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na
vzdělávání
Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

**TÉMA VYDĚDĚNCŮ A VZPOURY
V LITERÁRNÍ TVORBĚ GENERACE „BUŘIČŮ“
SUBJECT MATTER OF DERELICTS AND
REVOLT IN LITERARY PRODUCTION OF
GENERATION OF „REBELS“**

Bakalářská práce: 12-FP-KČL-B-03

Autor:
Lenka Čábelková

Podpis:

.....

Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
58	0	10	0	55	CD

V Liberci dne: 15. 4. 2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Lenka Čábelková
Osobní číslo: P10000639
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: Téma vyděděnců a vzpoury v literární tvorbě generace "bu-
řičů"
Zadávající katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je interpretovat téma jako výraz dobově příznačných pocitů.
Požadavky na tuto práci jsou prostudování primární (vybraná díla Františka Gellnera, Fráni Šrámka, Karla Tomana, Viktora Dyka, Jiřího Mahena, Josefa Uhra a Ivana Olbrachta) a sekundární literatury.
Metody, které budou v práci použity, jsou stylová analýza, komparace a interpretace.

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na
vzdělávání
Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

**TÉMA VYDĚDĚNCŮ A VZPOURY
V LITERÁRNÍ TVORBĚ GENERACE „BUŘIČŮ“
SUBJECT MATTER OF DERELICTS AND
REVOLT IN LITERARY PRODUCTION OF
GENERATION OF „REBELS“**

Bakalářská práce: 12-FP-KČL-B-03

Autor:
Lenka Čábelková

Podpis:

.....

Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
58	0	10	0	55	CD

V Liberci dne: 15. 4. 2013

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BLAŽÍČEK, Přemysl. Poezie Karla Tomana. 1. vyd. Praha: ISE, 1995. 178 s. ISBN 80-85241-80-3.

BURIÁNEK, František. Generace buřičů: básníci z počátku 20. století. 1. vyd. Praha: Karlova univerzita, 1968. 273 s.

BURIÁNEK, František. Fráňa Šrámek. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1981. 292 s.

BURIÁNEK, František. Karel Toman. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985. 189 s.

HODROVÁ, Daniela. ...na okraji chaosu...: poetika literárního díla 20. století. 1. vyd. Praha: Torst, 2001. 865 s. ISBN 80-7215-140-1.

HODROVÁ, Daniela. Postava tuláka, loupežníka a kouzelníka. In Česká literatura. 1984, roč. 32, č. 5, s. 443-458.

HODROVÁ, Daniela, et al. Proměny subjektu. 1. vyd. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1993. 178 s. ISBN 80-85778-01-7.

MAHEN, Jiří. Kapitoly o předválečné generaci. 1. vyd. Praha: Družstevní práce, 1934. 46 s.

MED, Jaroslav. Viktor Dyk. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1988. 414 s.

PEŠAT, Zdeněk. Dialogy s poezií. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985. 217 s.

SVOZIL, Bohumil. Tvář reality. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1986. 203 s.

VLAŠÍN, Štěpán. Jiří Mahen. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1972. 315 s.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání bakalářské práce: 30. dubna 2012

Termín odevzdání bakalářské práce: 30. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Téma vydědenců a vzpoury v literární tvorbě generace „buřičů“

Jméno a příjmení

autora: Lenka Čábelková

Osobní číslo: P10000639

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 15. 4. 2013

Lenka Čábelková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí této bakalářské práce doc. PhDr. Evě Štědroňové, CSc., za podporu při psaní, za její cenné rady a za kvalitní vedení práce.

ANOTACE

Předmětem bakalářské práce je rozbor několika děl autorů generace *buřičů*. Cílem práce je charakteristika a interpretace vybraných děl se zaměřením na motivy vydědění a vzpoury jako výrazů dobově příznačných pocitů. Práce je zaměřena na tvorbu Františka Gellnera, Fráni Šrámka, Karla Tomana, Viktora Dyka, Josefa Uhera, Ivana Olbrachta a Jiřího Mahena. Téma je zpracováno na základě studia příslušné odborné literatury, interpretace jednotlivých děl a vyhodnocení komparativní analýzy.

KLÍČOVÁ SLOVA

František Gellner; Fráňa Šrámek; Karel Toman; Viktor Dyk; Josef Uher; Ivan Olbracht; Jiří Mahen; vzpoura; vydědění; generace *buřičů*

ANNOTATION

The subject of my thesis is an analysis of works of several generations of the *rebels*. Its goal is a characteristic and interpretation of selected works and its focusing on motives of derelicts and revolt as significant expressions of their feelings. This thesis focuses on works of František Gellner, Fráňa Šrámek, Karel Toman, Viktor Dyk, Josef Uher, Ivan Olbracht and Jiří Mahen. The elaboration of this topic was made on the base of studies of relevant scientific literature, interpretation and comparative analysis evaluation.

KEYWORDS

František Gellner; Fráňa Šrámek; Karel Toman; Viktor Dyk; Josef Uher; Ivan Olbracht; Jiří Mahen; revolt; derelicts; generation of *rebels*

OBSAH

Úvod.....	9
1 GENERACE BUŘIČŮ.....	11
1.1 JAKÝ DĚJINNÝ KONTEXT JE SPOJUJE?	13
1.2 INSPIRACE V POČÁTCÍCH TVORBY	14
2 MOTIV VZPOURY	16
2.1 VZPOURA PROTI MALOSTI PROSTŘEDÍ	16
2.2 VZPOURA REALIZOVANÁ ZLOČINEM	18
2.3 VZPOURA JAKO AKT POMSTY A ZRADY	23
2.4 VZPOURA PROTI VLASTNÍ SLABOSTI.....	26
2.5 VZPOURA PROTI OSUDU	29
2.6 VZPOURA PROTI MILITARISMU	30
3 MOTIV VYDĚDĚNOSTI.....	32
3.1 VYDĚDĚNOST V PODOBĚ TULÁKA	32
3.1.1 <i>Tulák-bohém</i>	33
3.1.2 <i>Tulák-skeptik</i>	35
3.1.3 <i>Tulák-bosák</i>	39
3.1.4 <i>Tulák-kouzelník</i>	43
3.1.5 <i>Tulák-loupežník</i>	47
3.1.6 <i>Tulák-mstitel</i>	48
3.2 VYDĚDĚNOST JAKO SOUČÁST MILOSTNÉHO TÉMATU.....	49
4 ZÁVĚR.....	53
5 POUŽITÁ LITERATURA.....	54
5.1 PRIMÁRNÍ LITERATURA.....	54
5.2 SEKUNDÁRNÍ LITERATURA.....	54
5.3 ZDROJE OBRÁZKŮ.....	57
6 SEZNAM PŘÍLOH.....	58

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Obálka knihy Ivana Olbrachta <i>O zlých samotářích</i> (4. vydání).....	21
Obrázek 2: Viktor Dyk <i>Milá sedmi loupežníků</i> . Grafická úprava J. Benda.....	23
Obrázek 3: Obálka knihy <i>Melancholická pout'</i> Karla Tomana (1930).....	26
Obrázek 4: Obálka první Šrámkovy knihy <i>Sláva života</i> od J. R. Marka, 1919.	33
Obrázek 5: Gellnerův návrh na obálku knihy <i>Sluneční hodiny</i> Karla Tomana.	36
Obrázek 6: Obálka knihy Františka Gellnera <i>Radosti života</i> (Maťa, 2011).	37
Obrázek 7: Josef Uher <i>O lidech kočovných a jiná próza</i> . Grafická úprava A. Kalvoda.	39
Obrázek 8: Viktor Dyk: <i>Krysař</i> . Titulní list 1. vydání z roku 1915.....	44
Obrázek 9: Kresba Miloše Jiráňka k prvnímu vydání <i>Janošíka</i> , 1910.....	47
Obrázek 10: Fráňa Šrámek: <i>Kamení, srdce a oblaka</i> . Grafická úprava V. H. Brunner.	51

ÚVOD

Vždy v určitém období ovlivňuje literaturu a umění obecně nějaké téma či literární tendence. Ať už to byl v době Karla Hynka Máchy romantismus, realismus v době Josefa Svatopluka Machara či symbolismus v období, kdy tvořili Otokar Březina či Antonín Sova. Z toho důvodu je zřejmé, že ani generace, již se bude tato práce zabývat, nezůstala o takové téma ochuzena. V souvislosti s počátkem 20. století hovoříme o tzv. generaci *buřičů* a podobně jako v jiných literaturách, především v ruské, se i u nás objevuje téma protispolečenské revolty, protestu, který vyvolaly tehdejší politicko-společenská poměry. Proto jsem si jako námět své bakalářské práce vybrala *téma vyděděnců a vzpoury v literární tvorbě generace buřičů*. Zaměřím se tedy na tyto dva motivy, jež jsou pro literaturu konce 19., ale především počátku 20. století příznačné.

Motivy vyděděnosti a vzpoury se objevovaly, jak bylo výše naznačeno, i ve světových literaturách, především je známá bosácká literatura Maxima Gorkého, na kterou někteří čeští autoři navazovali. Současně se ale u nás projevil specifický ráz v zobrazení těchto *tuláků*, který se bude snažit tato práce analyzovat a interpretovat. S uvedenými motivy se v české literatuře tohoto období setkáváme opakovaně, což je příznak dobových nálad, které v českých zemích panovaly. Jsou však u jednotlivých autorů pojímány různým způsobem, a proto bude jedním z cílů této práce najít jisté podobnosti či naopak odlišnosti v zobrazování sledovaných motivů. Cílem práce je tedy tyto motivy identifikovat, poukázat na ně u jednotlivých autorů a dát je určitým způsobem do souvislostí, ale také interpretovat z hlediska dobového kontextu.

Práce se zaměří na literární díla několika autorů, jimiž jsou Viktor Dyk, u kterého půjde především o sbírku lyrickoepických básní *Buřiči a smíření* a dále o novelu *Krysař*, Fráňa Šrámek a jeho méně známé povídky, *Sláva života*, *Ejhle, člověk...!*, ale také o vybrané povídky ze souborů *Kamenní, srdce a oblaka*, *Sedmibolestní* a *Patrouilly*. Dalším autorem našeho zájmu je představitel tzv. *bosácké literatury* u nás Josef Uher a jeho známé *Kapitoly o lidech kočovných*, rovněž pak také prozaik Ivan Olbracht a jeho prvotina, jež vyšla v roce 1913 pod názvem *O zlých samotářích*. Dále Jiří Mahen, básník, novinář a dramatik s dramatem *Janošík*, František Gellner se svými básnickými sbírkami *Po nás ať přijde potopa!* a *Radosti života* a také

vybrané básně Karla Tomana, které začal vydávat ke konci 19. století ve sbírce *Pohádky krve*, a dále sbírka *Sluneční hodiny*, vydaná roku 1913.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola je věnována charakteristice tzv. generace *buřičů*, uměleckým směrům, jimiž byli autoři na počátku své tvorby ovlivněni a dobové atmosféře a situaci, za jaké tato skupina mladých umělců tvořila. Druhou a třetí kapitolu jsem nazvala podle jednotlivých motivů, které budu sledovat.

Z výše uvedeného vyplývá, že práce bude zaměřena na všechny literární druhy a žánry a obsáhne značné množství děl. Cílem však není seznamovat s obsahem jednotlivých děl, ale především najít dva zvolené motivy a charakterizovat jejich esteticko-etickou působivost.

1 GENERACE BUŘIČŮ

Na konci 19. století, ale zvláště v prvních dvou desetiletích století 20., se vyhranila generační skupina, na kterou bude práce zaměřena. Skupina, sdružující se kolem Stanislava Kostky Neumanna a jeho olšanské vily, byla nejen spjata generačně, přátelstvím zpravidla už od gymnaziálních let, ale především svými názory, tvůrčími principy a postojem k dané společenské situaci. Do generace, kterou nazýváme generací *buřičů* nebo také *generací ztracenců*, jak ji samotnou nazval jeden z jejích členů, řadíme Stanislava Kostku Neumanna, i když vlastně o generaci staršího, Fráňu Šrámka, Karla Tomana, Františka Gellnera, Viktora Dyka, Jiřího Mahena, Ivana Olbrachta, Josefa Uhra, ale také další autory, jako například Rudolfa Těsnohlídka či Josefa Macha.

Literární tvorba této generace byla tištěna v novinách a časopisech, které prosazovaly revoluční myšlenky a snažily se bořit tehdejší společenský řád. Časopisy, jež se staly hlavní tribunou generace, byly Nový kult (1897–1905) St. K. Neumanna, ale také čtrnáctideník Práce, jenž začal v roce 1905 na Nový kult navazovat a jehož poslední číslo vyšlo roku 1908. Kromě toho tito autoři přispívali například do Anarchistické revue, Zádruhy a Šibeniček, které vycházely původně jako příloha Nového kultu a na jejichž grafické úpravě se podílel i František Gellner. Pod záštitou těchto časopisů pak uvedení spisovatelé vydávali svá díla a publikovali své básně a různá prohlášení. Neméně důležitou roli sehrály též anarchistické kalendáře, např. Kalendář neodvislého dělnictva na rok 1900, který přinesl verše Petra Bezruče, Karla Tomana, Viktora Dyka aj.

Společným znakem příslušníků generace je kritika měšťácké společnosti a militarismu. „*V jejich tvorbě svým způsobem vyvrcholily pokusy o individuální revoltu vůči stávajícím poměrům a kulminovala vzpoura umělce toužícího zpřetrhat všechny společenské svazky, jež pociťoval jako omezující a determinující.*“¹ Důraz kladli zvláště na individuální svobodu, proto také navazovali kontakty s anarchistickým hnutím a snažili se vymanit z pout autorit, tradiční morálky a provokovat měšťáky svým bohémským životem. Anarchismus byl pro ně určitou ideologií, světonázorovou

---

¹ ČORNEJ, Petr. Anarchismus: boj za všeobecné hlasovací právo. In *Česká literatura na přelomu století*. 2. upravené vydání. Jinočany: H&H, 2001. 303 s. ISBN 80-86022-82-X. S. 99.

orientací, politickým vyznáním, formou výrazu jejich nespokojeného vztahu k oficiální společnosti. Proto se zdá být vhodnější hovořit o básnících této generace jako o *buřičích*. Toto jejich buřičství se projevuje především ve snaze o osvobození člověka, o jeho svobodné sebeurčení, o uvolnění z pout nejrůznějších omezení a předsudků.

Trvalou stopu zanechala v literární tvorbě této generace antimilitaristická tendence, se kterou se nejvíce setkáváme u Fráni Šrámka a Františka Gellnera. Fráňa Šrámek vydal 18. srpna 1905 v časopisu *Práce* protimilitaristické prohlášení a doprovodil jej básní *Píšou mi psaní*, která se posléze stala jakousi *hymnou* mezi anarchisty a socialisty – a za kterou se dostal do vězení.

<i>Píšou mi psaní</i>	<i>Zdrávi vzkázali,</i>	<i>Pomašíruju,</i>
<i>vojanští páni,</i>	<i>zdrávi napsali,</i>	<i>zpívat si budu:</i>
<i>a tam stojí psáno</i>	<i>já jsem rezervista,</i>	<i>modrý rezervista,</i>
<i>dvanáctého ráno</i>	<i>básník, anarchista,</i>	<i>rudý anarchista,</i>
<i>že já musím rukovat,</i>	<i>zpívám si a proklínám,</i>	<i>v modré dálce rudý květ,</i>
<i>oh, rukovat.</i>	<i>oh, proklínám.</i>	<i>oh, rudý květ...!²</i>

[...]

Nutno však podotknout, že se všichni v anarchistickém kruhu (z těchto mladých spisovatelů) neudrželi. Bylo to tím, že tato skupina nebyla nijak organizována a že její hlavní představitelé přesídlili do různých míst mimo Prahu, především do Brna. Po roce 1905 došlo proto k jejímu rozpadu. Hlavní příčina však byla také ta, že mladí básníci začali hledat nové jistoty. Někteří, jako například Neumann a Šrámek, byli ovlivněni předválečným vitalismem, Toman a Gellner počali hledat po svých zkušenostech z ciziny jistoty v návratu k rodné zemi a Dyk v odkazu národních tradic.

---

² BURIÁNEK, František. *Fráňa Šrámek*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1981. 292 s. S. 38.

1.1 JAKÝ DĚJINNÝ KONTEXT JE SPOJUJE?

Spisovatelé tzv. generace *buřičů* reagovali na tehdejší společenské a politické události, které se koncem 19. století a počátkem století 20. odehrály v celé Evropě a měly obrovský vliv na dění v českých zemích. „*I při stálém rozmachu kapitalistického podnikání a při výbojně expanzi velmocenské politiky, jež posléze vyústila v světový válečný konflikt, prožívala buržoazní společnost, její mravní řád i její ideologie hlubokou vnitřní krizi.*“³ Protest proti společenskému řádu vyrůstal především z potřeby osvobodit člověka z pout měšťácké morálky a učinit z něho individualitu. Jiří Mahen ve své přednášce s názvem *Kapitola o předválečné generaci* píše: „*tato generace octla se na rozhraní staré idyly a moderního života a byla donucena svěsti velmi tuhý boj o osobnost, teprve potom se dostávala k dílu*“⁴.

Již koncem 19. století se u nás formovalo anarchistické hnutí, které odmítalo tehdejší společenský systém, kritizovalo „*centralismus a disciplínu v politických stranách, včetně sociální demokracie*“⁵. *Vrchol českého anarchistického hnutí spadá do roku 1905, kdy byla ozvučnost jeho ideálu umocněna radikalizací společnosti.*“⁶ Roku 1905 vypukla krvavě potlačená revoluce v Rusku, která měla nejen vliv na její obyvatele, ale i na celou Evropu. „*Zvýraznily se sociální rozpory, některé vrstvy obyvatelstva se radikalizovaly. Změny přicházející z nejpevnější absolutistické země Evropy, byly v jistém ohledu logické, a přesto se mnohým zdály nečekané a šokující.*“⁷ Tyto revoluční nálady v Rusku i u nás rozvířily vlny revolučních hnutí.

„*Po mnoha lokálních bouřích a stávkách vypukla 10. října generální stávka, která výrazně narušila stabilitu rakouského systému. 28. listopadu, v den vyhlášení očekávaných změn, celé Rakousko-Uhersko demonstrovalo; největší z demonstrací*

---

³ BURIÁNEK, František. *Generace buřičů: Básníci z počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Karlova univerzita, 1968, 273 s. S. 19.

⁴ MAHEN, Jiří. Kapitoly o předválečné generaci. In VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Mahen*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1972, 315 s. S. 276.

⁵ ČORNEJ, Petr. Historický horizont 1897–1918. In *Česká literatura na přelomu století*. 2. upravené vydání. Jinočany: H&H, 2001, 303 s. ISBN 80-86022-82-X. S. 100.

⁶ Ibid., s. 102.

⁷ HECZKOVÁ, Libuše. 1905 Ornamenty revoluce. In PAPOUŠEK, Vladimír, et al. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, 627 s. ISBN 80-200-1792-5. s. 76.

zažila radikalizovaná Praha.“⁸ A právě na tyto události, které se dotýkaly nejen českých zemí, ale celé Evropy reagovali čeští spisovatelé generace *buřičů* ve svých programových prohlášeních, ve svých básních a povídkách. Odtud vyvěrají pocity vydědění a vzpoury, které se bude snažit tato práce postihnout.

1.2 INSPIRACE V POČÁTCÍCH TVORBY

Do generace *buřičů* bývá také přiřazován jeden z významných básníků 90. let, který je však starší než členové této skupiny. Jedná se o autora *Slezských písní* Petra Bezruče (1867–1958), jehož tvorba nesla stopy vlivu Macharova, Březinova i Sovova. Pokud tedy hovoříme o návaznosti na Bezruče, je zřejmé, že tato mladá generace navazovala také na kritický realismus a politickou satiru J. S. Machara, na symbolistickou poezii Antonína Sovy, Otokara Březiny, ale také na symbolistně-dekadentní verše Karla Hlaváčka. Všichni začínající básníci v té době debutovali pod záštitou *Moderní revue* a zprvu byli výrazně ovlivněni právě dekadencí a symbolismem (např. *Pohádky krve* Karla Tomana). I přesto, že někteří autoři, jako Šrámek či Gellner, negovali starší poetiku a zaměřili se na lidovou píseň, kuplet či popěvek, byli jí na počátku své tvorby zčásti ovlivněni.

Příkladem jsou posmrtně vydané verše Fráni Šrámka, které nesou název *Rozbolestněný ženami*, kde se setkáváme s poezií plnou nálad únavy, rozkladu či zhnusení. Sám Šrámek hovoří o tomto svém dekadentním způsobu psaní v korespondenci z roku 1926: „*Dekadentním obdobím prošel jsem beze škody, spíše s užitkem; básnické slovo bylo tehdy ještě bohatěji kuto a broušeno, což leželo zcela ve směru mé cesty. Ale bylo to všechno příliš málo z této země, zády k ní a v útěku od ní, a to již nebyl směr mé cesty. Symbolům chtělo se lačně k zemi, ke skutečnosti, k srážkám s ní, ke kořistem v její plnosti, a bylo mi tedy tu cestu vykonati. Tak vznikali mé první básně a povídky...*“⁹ (Slavia 21, s. 341). „*Toman s Dykem naopak přehodnotili*

---

⁸ HECZKOVÁ, Libuše. 1905 Ornamenty revoluce. In PAPOUŠEK, Vladimír, et al. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, 627 s. ISBN 80-200-1792-5. s. 77.

⁹ BURIÁNEK, František. *Generace buřičů: Básníci z počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Karlova univerzita, 1968. 273 s. S. 134–135.

symbolistickou poetiku a využili některé její postupy k vyjádření modernějšího prožitku života a zobrazení světa.“¹⁰

Příznačná je pro tuto generaci také satira (Šrámek, Dyk, Gellner), v níž dochází ke spojení milostné lyriky s politickou poezií. Dalším společným rysem je pak to, že se až na K. Tomanu všichni pokusili o tvorbu všech tří literárních druhů, a proto u nich nenalézáme pouze poezii, ale také prózu a drama.

---

¹⁰ KŘIVÁNEK, Vladimír. Dva portréty: Karel Toman. In ČORNEJ, Petr et al. *Česká literatura na přelomu století*. 2. upravené vyd. Jinočany: H&H, 2001, s. 171-190. ISBN 80-86022-82-X. S. 180.

2 MOTIV VZPOURY

Motiv vzpoury je jedním z ústředních motivů této generace a vychází z jejich vlastních pocitů a dobové nálady. Mnohdy se ani nejedná o vzpouru ústící v nějaké jednání, ale spíše ve vnitřní vzpouru individua, které je nespokojené s tehdejší společenským řádem a sociálními poměry. Např. Jiří Mahen se ve své hře *Janošík* vrací na počátek 18. století, ale je jasné, že promlouvá o své generaci z přelomu století 19. a 20. Využívá této slovenské pověsti k tomu, aby ji nejen znovuoživil, ale také aby jejím prostřednictvím, nastínil tehdejší společenské problémy na Moravě a Slovensku. Podobně tomu je také u jeho generačních přátel, jak bude uvedeno dále.

Stejně tak, jako nebyli spokojeni autoři z generace *buřičů*, tak i lyričtí hrdinové jejich básní a postavy povídek či dramat se bouří proti společenským konvencím a snaží se z nich vymanit. Jejich protiměšťácké postoje se projektují do postav tuláků, loupežníků, kouzelníků a dalších, a to nejen do jejich osobních vztahů, ale i do představ společenské změny, která je realizována vzpourou. Lze tedy říci, že drobnější povídky, ale i básně a drama, na které se tato práce zaměřuje, odráží tehdejší společenské rozpoložení.

2.1 VZPOURA PROTI MALOSTI PROSTŘEDÍ

Do této kapitoly bude zařazena novela Viktora Dyka *Krysař* a také dvě povídky Josefa Uhra z *Kapitol o lidech kočovných*¹¹ s názvy *Setkání* (1902) a *Pastýřská píseň* (1902). V těchto prózách lze nalézt motiv vzpoury, který bychom obecně mohli nazvat vzpoura proti společenským konvencím.

Krysař je novoklasicistní novelou Viktora Dyka, který v tomto příběhu, pro něž se nechal inspirovat staroněmeckou pověstí, nastoluje otázkou společenského vydědence, s nímž se seznámíme v jedné z kapitol, ale také ztvárňuje lidskou společnost, která je prostoupena pokrytectvím, bezprávím a společensky nesprávným jednáním. Příběh Krysaře, který nemá stání a putuje od jednoho města k druhému, je známý v několika podobách. V novele Viktora Dyka tento společenský vydědenc

---

¹¹ V celé práci pracujeme s výběrem z díla Josefa Uhra, jenž uspořádal Miroslav Hýsek a vydal pod názvem *Kapitoly o lidech kočovných* v Družstevní práci v Praze roku 1940.

provádí svou práci poctivě, ale za své služby nedostane očekávanou odměnu. A právě v tento okamžik se proti společenské nespravedlnosti vzbouří.

Rovněž tak můžeme podobný motiv vzpoury proti bezpráví nalézt v povídkách J. Uhra *Kapitoly o lidech kočovných*. „*Prvotina Uhrova je sbírkou soucítících kreseb toulavých, odstrčených, ponížených lidí. Jejich vykořeněním je vinna společnost. Stojí mimo ni vzpurní, drsní a osamocení i tenkrát, když lační po životě ostatních lidí a když by mohli mezi ně vstoupit.*“¹² V povídce *Setkání* se setkáváme na cestě s postavou prince (tuláka), bývalého tkalce, který vypráví svůj příběh o tom, jak se dostal k tuláckému životu a jak tímto svým dobrovolným, ale vzdorným odchodem odešel od společnosti. Právě v jeho vyprávění se setkáváme s Uhrovou věčnou kresbou svérázných postav, které se projevují osobitým způsobem myšlení a řeči. Podobně jako v novele *Krysař*, i zde je vzpoura realizována až poté, co je na hlavním hrdinovi pácháno bezpráví – opět je mu odmítnuto zaplacení za vykonanou práci.

„Co pořád škemráte? Či chcete, abych já nesl škodu za vás?“

„Chci jen, abyste byl spravedlivým!“

„Není to v mé moci!“ zakřičel stejně jako já.

„A krást je ve vaší moci?“

Faktor zesinal.

„Dřítí chudý lid, krev mu vypíjet, žebráky do naha svlékat – to je ve vaší moci?“¹³

Podobný motiv shledáváme rovněž v povídce *Pastýřská píseň*, kde se projevuje autorův vypjatě subjektivní, citově hodnotící přístup, který se promítá i do zobrazení postav. Zde se však jedná především o vypočítavost ze strany starosty, který chce nepoctivými prostředky donutit obecního pastýře, aby podepsal listinu, ve které je uvedeno, že bude odevzdávat část své výplaty pro případ, že by se s ním něco stalo. Michej se však proti tomuto panskému nátlaku vzbouří. „*Jsem to já Michej, s tělem i duší. Jdu do světa, že nechci dávat poplatek za rakev, na vykopávání hrobu, že pohřebné nechci zapravovat od nynějška. Pak také proto, že můj hřbet je starý*

---

¹² BĚHOUNEK, Václav. Zapomínaný proletář Jos. Uher. *Dělnická osvěta*: věstník Dělnické akademie v Praze, Ústřední jednoty československých spolků dělnických v Rakousku, časopis věnovaný vzdělávacím zájmům a spolkovému životu dělnictva, 1929, roč. XV, s. 28-31. ISSN: 1803-4578. S. 30.

¹³ UHER, Josef. *O lidech kočovných: Výbor z díla Josefa Uhra*. 1. vyd. Praha: Družstevní práce, 1940, 364 s. S. 21–22.

a tvrdý, nedosti vláčný na ohýbání.“¹⁴ A tak Michej odchází od společnosti, stává se z něj sice tulák, ale zato se stal svobodným „jako oblak na nebi, jako pták v povětrí“¹⁵. Odchází s pocitem štěstí a uspokojení nad tím, že se vzepřel pokrytecké morálce.

Ve všech těchto prózách tedy můžeme spatřit společný motiv, kterým je vzpoura proti společenské nespravedlnosti. Hlavní hrdina v této situaci má na výběr pouze dvě možnosti, a to buď podřídit se, nebo se se společností nadobro rozejít. V *Krysaři* dojde ještě v závěru k určité pomstě, kterou ovšem může uskutečnit pouze postava tuláka-kouzelníka, který má tu moc. Naproti tomu tulákům-bosákům z Uhrových *Kapitol o lidech kočovných* je dána jen možnost individualizované vzpoury a výsměchu spojeného v Uhrových povídkách s všudypřítomnou ironií a žití svobodného, i když velmi trpkého života daleko od společnosti. „Já jsem stál tuhle hned u něho a takhle smál jsem se do očí, zrovna třemi hrdly jsem se smál, tím způsobem děkuje mu za jeho mínění, dobromyslnost, za všechno.“¹⁶

2.2 VZPOURA REALIZOVANÁ ZLOČINEM

Zvláštní místo v generaci *buřičů* zaujímá Viktor Dyk, který je znám především jako básník, prozaik a politický publicista. Dyk vytváří lyriku velice osobitého stylu, vyvěrající z pocitu vzpoury a negace. Ústředním motivem jeho tvorby je konflikt mezi ideálem a realitou, nejvíce se ve svých dílech zabývá problematikou postoje člověka k mravním problémům.

Motiv vzpoury se v Dykových pracích objevuje v mnoha podobách. Buď se o něm naplno hovoří: „Před lety desíti hučela jinak ta bystřina dole. / V hvozdě se rozhučel před lety desíti jinaký víchr. / Před lety desíti bouřivě, útočně zdvihla se vzpoura mladého buřiče.“¹⁷, nebo se skrývá za nějakým činem. Jde však v jeho dílech, podobně jako je tomu i u ostatních autorů, ruku v ruce s motivem vydědění. Hlavní hrdina Dykových skladeb se bouří proti skutečnosti, proti společenské

---

¹⁴ UHER, Josef. *O lidech kočovných: Výbor z díla Josefa Uhra*. 1. vyd. Praha: Družstevní práce, 1940, 364 s. S. 58.

¹⁵ Ibid., s. 60.

¹⁶ Ibid., s. 60.

¹⁷ DYK, Viktor. *Buřiči a smíření*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1949, 283 s. S. 9.

determinaci. Tato jeho vzpoura následně vyústí v nějaký čin, ať už je jím zrada, pomsta či vražda.

Buřiči a smíření je veršovaná epika, již tvoří několik rozsáhlých lyrickoepických veršovaných povídek. Jedná se o skladby *Buřiči* (1903), *Milá sedmi loupežníků* (1906), *Giuseppe Moro* (1911) a *Zápas Jiřího Macků* (1916).

Veršované povídky *Buřiči* vznikaly v letech 1901–1902. Obsahují vstupní báseň s názvem *Navarovská elegie*, která čtenáři poskytuje interpretační klíč k pochopení sbírky. Je zde dáván důraz na ironicky pojatou idylu.

„*Idyla vzkvétá, idyla roste,
idyla pro dobré dušinky prosté;
idylu tuto vyličí
selankovití buřiči* - “¹⁸

Samotné spojení slov *selankovití buřiči* nám dává tušit, že celá skladba je psána s ironií a jakýmsi výsměchem. Vystupuje zde mladík, tulák, který cítí bolest celé generace – „... *chtěl vnitřní bolest jsem odvrhnouti, vrhnout do řeky z příkré té stráně, / vrhnouti hluboko ve jménu Páně / msty, vzpoury, záští doutnající*.“¹⁹

Epický triptych *Tři* nese příznačný název, protože je rozdělen do tří příběhů, které spolu zdánlivě nesouvisejí. Jejich společným tématem je individualistické sebeuskutečnění. Objevuje se v nich vzpoura proti životnímu údělu a prostředí, která je realizovaná zločinem.

V povídce označené římskou číslicí jedna, vystupuje jako hlavní hrdina tulák, společenský vydědělec, v němž „*viděli všichni v celé vesnici ... jen koukol mezi pšenicí*“²⁰ a je vystavován neustálým ústrkům vesničanů. Za své vzpurné činy se dostane do vězení, kde se setkává se starým dělnickým revolucionářem. S tímto revolucionářem lyrický hrdina sympatizuje, a proto se stává jedinou nekarikovanou postavou této povídky. (Med 1988: 94) Revolucionář se vysmívá společnosti: „– Jsou krysy dvě sorty, / ty jedny mají hlad, ty druhé jedí dorty. / Ty syté vlast svou

---

¹⁸ DYK, Viktor. *Buřiči a smíření*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1949, 283 s. S. 19.

¹⁹ Ibid., s. 20.

²⁰ Ibid., s. 27–28.

*milují, / hladové v dálku vandrují. / Ty radikální krysy / nábožné nečtou spisy ...*²¹.

Na této ukázce můžeme taktéž vidět vyjádření vzpoury proti společnosti, v níž není rovnost ani svoboda. Revolucionář dá protispolečenské nenávisti hlavního hrdiny sociální motivaci, přesvědčí ho o nespravedlnosti společenského řádu, a tím v něm probudí vzpouru.

„Bůh drží s pány, bůh pány chrání,

bůh pánům ovečky do stájí vhání,

bůh plní kapsy, stodoly,

bůh pánům všecko dovolí!

Bůh upírá jen k mocným zraky.

Čas nezbyvá mu pro chudáky!

Není tu hříchu a není tu ctnosti,

není tu spravedlnosti,

*silnější má jen moc!*²²

Hrdina se po třech letech vězení snaží přesvědčit lid k revoluci a změnit tak svět k lepšímu. *„Vstaňte a vezměte, co lidu patří. / Vstaňte vy všichni, ruku v ruce, / ve jménu revoluce!”*²³ Nakonec si však uvědomuje z gest v podobě zavřených uší, že lidé *„Na kteréš hrouď jsou vždy doma, / k vzpouře sílu necítí.”*²⁴ Jelikož jeho tužby po revoluci nejsou vyslyšeny, vzpoura vyústí ve zlou mstu na lidech. Hlavnímu hrdinovi tedy nezbyvá nic jiného než pomsta jako akt individuální spravedlnosti – zapálí sedlákovu stodolu.

V druhé povídce Dyk karikuje nitzscheovského nadčlověka, který byl v té době opěvován a vyznáván. Příběh paroduje *génia*, kterému stojí svět u nohou a který si tedy může dělat, co se mu zlíbí.

„Genij vše může činiti,

genij se musí vyžítí,

genij jde svými cestami,

závazek každý mu neznámý.

Genij jde bez ohledu vpřed

*a pro genia je tu svět.*²⁵

²¹ DYK, Viktor. *Buřiči a smíření*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1949, 283 s. S. 31.

²² Ibid., s. 33.

²³ Ibid., s. 40–41.

²⁴ Ibid., s. 41.

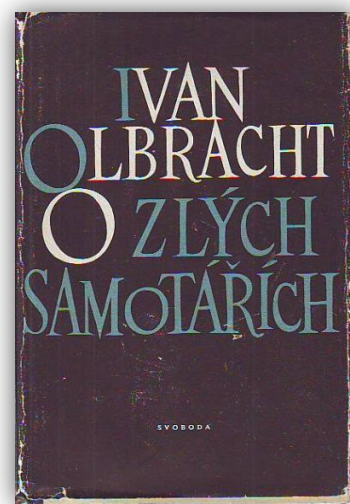
²⁵ Ibid., s. 48.

Tento mladík, ze kterého se stává „*defraudant a zhýralec*“²⁶, znásilní děvče a nakazí její syfilidou. Objevuje se tu motiv vzpoury jednak proti životnímu údělu, jenž mu byl dán už od svého dětství (matka ho považovala za *zázračné dítě*, které má vlohy ke všemu), jednak je zde „*vzpoura motivována jen zcela egoistickým pudem jedince, který se mstí za nesplněné touhy*“²⁷. Tato vzpoura je opět, stejně jako v předchozí povídce, realizována zločinem, tentokrát však na nevinném děvčeti.

Třetí povídka, v níž se taktéž setkáváme se vzpourou, jež se skrývá za vraždou, vypovídá o bratrovrahu, který je k této mstě dohnán jak svým vlastním nezdarem v lásce, tak i společností. Jak jsme již dříve naznačili, Dykovi jde o čin, proto je v této povídce nakloněn vrahu a nikoli nevinnému bratrovi. Dokonce je zde zavražděný Jan nahlížen jako „*synonymum zla, jež podrývalo hrdinův život*“²⁸.

Pro tuto generaci je příznačná revolta, kterou se snaží vymanit ze společenského útlaku, ale zároveň tito generační soupeřníci věří ve smírný konec životních příběhů svých ať už lyrických subjektů, či hrdinů z povídek. Dávají do popředí nejen revoltu proti společenské nerovnosti, ale zároveň u nich nalézáme touhu po svobodě, po volnosti, o protiměšťáckých narážkách nemluvě.

Tento Dykův triptych má hodně společného s Olbrachtovou povídkou *Bratr Žak*, jež je třetí povídkou zařazenou do sbírky *O zlých samotářích*²⁹. Autor v ní podobně jako Viktor Dyk využívá k vyjádření nesouhlasu se společností motiv msty, který končí smrtí soka. Ivan Olbracht „*se stavěl radikálně zejména proti buržoazní morálce, proti jejímu pokrytectví, neschopnosti a sobectví. Byl přesvědčen, a nejednou o tom psal, že „stará měšťácká společnost umírá“; přestaly ji podepírat „nepochybné“ pravdy národní ideologie. Zamýšlel se nad vztahem „šosácké*“

Obrázek 1: Obálka knihy Ivana Olbrachta *O zlých samotářích* (4. vydání).

²⁶ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1988. 414 s. S. 94.

²⁷ BURIÁNEK, František. *Generace buřičů: Básníci z počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Karlova univerzita, 1968. 273 s. S. 142.

²⁸ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1988. 414 s. S. 95.

²⁹ V bakalářské práci vycházíme ze 4. vydání, v němž je odlišné řazení od dřívějších vydání.

společnosti ke kultuře a k umělci a rozčilovala ho pohodlnost a samolibost pasivního publika“³⁰. Jedná se o povídku, která vystihuje právě tento postoj člověka ke kultuře a k artistickému řemeslu především. V povídce vystupuje rodina kočovných komediantů, která postupně přichází o své členy. Fricek, akrobat, Žakův bratr, jedna z hlavních postav této povídky, se mstí na spořádaně žijícím Josefu Havránkovi za urážku, kterou od něj utřil. Tato pomsta je v hlavním protagonistovi povídky dlouho potlačována, cítí silnou nenávist, kterou autor vykresluje za pomoci psychologicky prokreslených vnitřních monologů a představ o provedení pomsty, jimiž zároveň autor docílil dynamického toku a dramatického napětí. V následující ukázce můžeme sledovat Frickův vnitřní monolog, ve kterém si plánuje vraždu – „*Velkým rozmachem shazuje nepřítele do propasti a jeho tělo skáče po hranách skalisek, lebka o ně naráží, tak směšno jako v nějaké hře, praská, rozbíjí se a zbarvuje kamení krví.*“³¹

Mladý Fricek se mstí krutou vraždou, obdobně jako je tomu ve třetí povídce z triptychu *Tři V. Dyka*, a to i přesto, že ho jeho starší bratr Žak už dříve před tím varoval slovy „*Zabij jednoho...a kolik ti jich ještě zbude? Podpal... a co z toho?*“³² Při samotném aktu vraždy, který se odehrává o několik let později, se mu na mysli objevuje nejen vzpomínka vytoužené pomsty – skutečně rozrazí Havránkovi hlavu kamenem, ale rovněž vzpomínka na slova pronesená Žakem, na něž si Fricek v duchu odpovídá: *Bůh mi ho odevzdal v moc. Toho jednoho za všechny, Josefa Havránka. [...]* *On, jeden za všechny! Ne tak! Jeden za všechno! Jak dobré bude žít!*“³³

V Olbrachtově próze se setkáváme s „*distancí mezi čtenářem a předváděným příběhem*“³⁴. Poukazuje na to Miloš Pohorský ve své stati věnované této povídce. Píše o možnosti, koho bychom si mohli dosadit za mluvčího tohoto příběhu, když všechny postavy, až na samotné kočovné lidi, jsou zde ukázáni v pravém světle a bez příkras, čímž rovněž Olbracht docílil jistého gesta provokace vůči tehdejší společnosti, pro kterou jistě nebylo příjemné číst v posměšných souvislostech o farářích,

³⁰ POHORSKÝ, Miloš. Bratr Žak Ivana Olbrachta a jeho „vůle k pravdě“. In *Portréty a problémy. Literárněhistorické interpretace*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1974. 316 s. S. 183–203. S. 187.

³¹ OLBRACHT, Ivan. *O zlých samotářiích*. 4. vyd., ve Svobodě 1. Praha: Svoboda, 1951, 228 s. S. 118.

³² Ibid., s. 112.

³³ Ibid., s. 228.

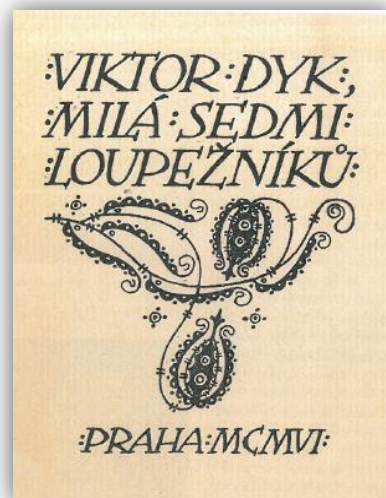
³⁴ POHORSKÝ, Miloš. Bratr Žak Ivana Olbrachta a jeho „vůle k pravdě“. In *Portréty a problémy. Literárněhistorické interpretace*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1974. 316 s. S. 183–203. S. 193.

hajných, hostinských a dalších povoláních, v nichž se oni sami nacházeli. Tím se stal jeho „styl „odcizený“ měšťáckému publiku“³⁵. Olbracht však zároveň ve svých povídkách nehodnotí a ze své autorské perspektivy realistického vypravěče nechává na čtenáři, aby si sám zvolil, zda s tímto činem bude souhlasit či nikoli, podobně jako je tomu u Dyka. (Pohorský 1974: 195)

2.3 VZPOURA JAKO AKT POMSTY A ZRADY

Vzpoura jako akt pomsty a zrady se objevuje jednak v dramatu Jiřího Mahena *Janošík*, které mělo premiéru v pražském Národním divadle v říjnu roku 1910, a také v *Milé sedmi loupežníků* Viktora Dyka. Mahenův *Janošík* společně s lyrickoepickou skladbou *Milá sedmi loupežníků* mají mnoho společného, nejen že se zde objevuje jedna z postav typických pro tuto generaci – postava tuláka-loupežníka, ale také se zde objevuje podobný motiv vzpoury, která je vyprovokována společností a jež ústí v pomstu.

Milá sedmi loupežníků je příběh, v němž Dyk obnovuje žánr romantické balady. Objevuje se zde téma lásky, zrady a smrti. „Celé dílo je založeno na skutečnosti, která v sobě chová protiklad, milá sedm loupežníků milovala a přitom je zrazovala.“³⁶ Tato skladba je zvláštní svým zlomkovitým způsobem podání, v němž zcela chybí autorská řeč a kde probíhá děj za pomoci přímé řeči postav. Střídají se zde zpěvy loupežníků, které jsou epičtějšího rázu a tím dávají celé skladbě spád, společně se zpěvy *milé*, jež se vyznačují naopak lyrickým charakterem. Žádný ze zpěvů na sebe nemá návaznost, jedná se o samostatné básně bez logické souvislosti. (Vodička 2001: 139)

Obrázek 2: Viktor Dyk *Milá sedmi loupežníků*. Grafická úprava J. Benda.

³⁵ POHORSKÝ, Miloš. Bratr Žak Ivana Olbrachta a jeho „vůle k pravdě“. In *Portréty a problémy. Literárněhistorické interpretace*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1974. 316 s. S. 183–203. S. 194.

³⁶ VODIČKA, Felix. Literatura počátku 20. století: Viktor Dyk. In ČORNEJ, Petr, et al. *Česká literatura na přelomu století*. 2. upravené vyd. Jinočany: H&H, 2001, s. 135–140. ISBN 80-86022-82-X. S. 138–139.

Hlavní postavou je žena, která touží po novém poznání a zřejmě cítí odpor k životu ve stávající společnosti. Svůj odchod ze společnosti zdůvodňuje v básni tím, že jediné věci, které se v životě bojí, je nuda. *Milá* se přidá k tlupě loupežníků, kde patří všem. V X. zpěvu *milá sedmi loupežníků* zpívá: „*Noc svatojánská volá. / Jsou kouzla v její páře. / Kdo rozpálí mé tváře? / Metejte kostky, holá! / Noc přišla. Bují země. / Do jitra čas je dlouhý. / Kdo ukojí mé touhy? / A kdo je uspi ve mně?*“³⁷ V tomto romanticko-baladickém příběhu dojde ke třem důležitým situacím (zabití mladíka, který ji připomíná někdejšího milence, pomsta na knězi a vražda poutníka, do kterého se na první pohled zamilovala), které probudí v *milé* hrůzu z hříchu. A právě tyto důležité situace zde dokreslují motivy vzpoury loupežníků proti společnosti. „*Jeho (= „Jaromírův“) výpad proti samolibým světcům, přežvýkavcům na katedře, světlům vlasti ubohé*“³⁸ je toho dokladem. Těsněji se po těchto událostech *milá* sblíží s jedním loupežníkem, který je následně svými druhy zabit pro zradu v rovnosti lásky. „*Jen pro tebe se všechno stalo / a proto, že je ostrý nůž – / Tys měla milá všechny ráda, / jak padla kostka, jak byl čas. / Jednoho víc. To byla zrada. [...] Má zvláštní přízvuk slovo msta.*“³⁹

Motiv vzpoury se zde objevuje v několika podobách. První byla vzpoura loupežníků proti společnosti, kdy přepadávali a vraždili, další vzpoura vyúsťuje v pomstu na hlavní hrdince, která je nemilovala všechny stejně. V závěru skladby se objevuje vzpoura – msta v podobě vyzrazení úkrytu loupežníků. *Loupežník*: „*Leč kdo as‘ byl ten bídný zrádce, / jenž na čakan nás posílá?*“⁴⁰ *Milá*: „*To, milý, mohu říci krátce: / já jsem vás všechny zradila!*“⁴¹

Podobný motiv obsahuje i Mahenův *Janošík*, který v roce 1910 aktualizuje téma slovenské lidové pověsti o proslulém zbojníkovi. Objevuje se zde vzpoura proti společenskému řádu, feudální zlovůli, ve které Mahen pocíťoval jistou podobnost s tehdejšími společenskými poměry. Drama je rozděleno do pěti jednání a už v prvním se setkáme se vzdorem proti synu liptovského zemana Šandorovi, který způsobuje svým

³⁷ DYK, Viktor. *Buřiči a smíření*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1949, 283 s. S. 111.

³⁸ HÁJKOVÁ, Alena. Pomsty individualistovi. *Česká literatura*. 1977, roč. 25, č. 6, s. 491–498. S. 494.

³⁹ DYK, Viktor. *Buřiči a smíření*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1949, 283 s. S. 122–123.

⁴⁰ Ibid., s. 124.

⁴¹ Ibid., s. 125.

poddaným samé útrapy. Moment, kdy se Janošík na popud svého kamaráda Ilčíka rozhodne pro život zbojníka a vzbouří se proti vrchnosti, nastává po smrti utrápené matky a také otce, který dostal od pána třicet ran holí a následkem toho zemřel.

Šandor společně s dráby obchází vesnici a přikazuje, aby všichni přišli ráno na panské. Janošík společně s Ilčíkem se vzbouří a tento rozkaz omítnou uposlechnout.

„ŠANDOR (tiše u něho): Kdo půjde ráno na panské?

JANOŠÍK (jde těsně k němu): Nikdo! (Šandor ustupuje.) Či kdo má jít na panské? He?

Otec mrtev, matka mrtva – kdo půjde na panské?

ŠANDOR (se zastavil): Ty!

JANOŠÍK (se zasměje): Ne!

ILČÍK: Ani já ne!“⁴²

Na této ukázce můžeme vidět Janošíkovu vzpouru, která se pro něj zároveň stává symbolem svobody a touhy po sociální spravedlnosti. Janošík se staví proti panské vrchnosti a bojuje za práva lidu. Snaží se společně s *horními chlapci*, kteří se mstí na pánech tím, že jim vypalují stodoly a okrádají je na cestě, dosáhnout spravedlnosti. Msta je pro Janošíka něčím nemyslitelným – přímo se o tom vysloví hned v prvním jednání při rozhovoru s Ilčíkem. Ilčík je naproti Janošíkovi úplně jiným typem, a proto ho ve svém článku bratři Čapkové vyzdvihují a dávají ho do protikladu s „*morálním, hrdinou z poslání*“⁴³ Janošíkem. „*Ilčík není veštván do hor; on po nich křičí z vlastního napětí, z hladové potřeby po volnosti, po akci a po mstách.*“⁴⁴

„ILČÍK: Je hřích zabít člověka?

JANOŠÍK (pevně): Je!

ILČÍK (kývne hlavou): A když se člověk mstí?

JANOŠÍK (zmateně): Hm. (Chytne sám Ilčíka) A když se mstí?

ILČÍK: Ty jsi přece už skoro kněz. Ty to musíš vědět!

JANOŠÍK: Zabíjet se nesmí! To Pán Bůh zakázal!“⁴⁵

---

⁴² MAHEN, Jiří. Janošík. In *Divadelní hry I*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1953, 199 s. S. 31–32.

⁴³ ČAPEK, Josef, ČAPEK, Karel. Poznámky o Janošíkovi. In *O umění a kultuře I*. Praha: Čs. spisovatel, 1984, S. 149–155. S. 151.

⁴⁴ Ibid., s. 150.

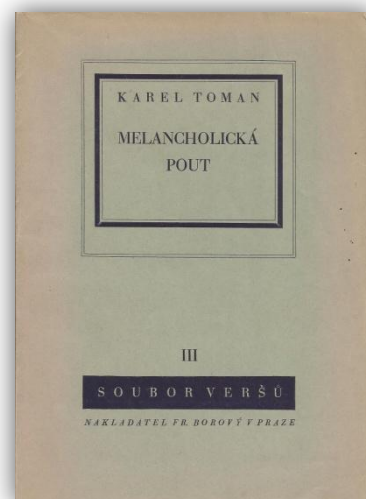
⁴⁵ MAHEN, Jiří. Janošík. In *Divadelní hry I*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1953, 199 s. S. 27.

Janošík ale toto své přesvědčení o zabíjení ze msty ve čtvrtém jednání poruší. F. X. Šalda se k tomuto činu ve své kritice vyjádřil následovně: „*Janošík první porušuje zákon, který dal, a porušuje jej ne pro myšlenku, ne pro věc, porušuje jej v hněvu nejosobnějším, ze msty nejosobnější: dává zabít mladého Šandora, poněvadž jej ranil v jeho životě nejniternějším, poněvadž zabil jeho lásku k Ance a otrávil jej žárlivostí.*“⁴⁶

Mahen prostřednictvím Janošíka, ale i ostatních *horních chlapců* vyjádřil nejen svoji osobní krizi, ale také krize celé jeho generace. Proto Janošík vyznívá jako individualista, jako člověk, který trpí nejen svou vlastní rozpolceností. Mahen se chtěl prostřednictvím této zbojnické pověsti vyjádřit k útlaku na Slovensku, chtěl oslavit slovenský lid, který se vzpíral maďarizaci a chtěl se prostřednictvím *Janošíka* vyslovit ke krvavému potlačení klidné demonstrace venkovského lidu v Černové u Ružomberku, ke které již dříve napsal delší báseň s názvem *Černovská masakra* (1907). (Vlašín 1972: 97)

2.4 VZPOURA PROTI VLASTNÍ SLABOSTI

Karel Toman už od své prvotiny zobrazuje člověka trpícího společenským tlakem, zaměřuje se na člověka, který je vnitřně rozpolcený a který se snaží vymanit z pout pokrytecké morálky. „*Proti slabostem moderního člověka staví Toman „surový výkřik krve“ – výbuch vášně, která odhodila zábrany a rozvrací neživotné konstrukce a dotud sankcionované normy chování. Jeho odpor k slabosti se někdy projevuje provokativní brutalitou.*“⁴⁷ Lyrický subjekt se snaží svou revoltou bojovat proti tehdejšímu měšťákovi za pomoci provokativních a výsměšných gest, ale zároveň prostřednictvím vzpoury zakrývá svou slabost a bolest.

Obrázek 3: Obálka knihy *Melancholická pout'* Karla Tomana (1930).

⁴⁶ ŠALDA, František Xaver. Dvě nová dramata. *Kritické projevy* 8. Praha: Čs. spisovatel, 1956. S. 37–43. S. 39

⁴⁷ ČERVENKA, Miroslav. Karel Toman. In Kol. autorů. *Dějiny české literatury IV*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, a.s., 1995, 714 s. Dostupné z WWW: <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/?expand=/dejiny/hcl/dcl4>>. ISBN 80-85865-48-3. S. 125.

Zoufalství, úzkost, bolest a neklid doprovázejí tuto slabost, která se chce vzepřít a bojovat proti nepravostem. „*V těch hříšných čet jsem život svůj, / v zoufalství jejím svoji bídu. / Živote, bože, ulituj! / Dej sílu kopnout v soucit lidu!*“⁴⁸

V básni *Podzimní pozdrav slunci (Pohádky krve)* a *Píseň cizí bolesti (Melancholická pouť)* se objevuje až soucit s lidmi podobného osudu, s chudými proletáři, kteří musí zápasit o lidskou sílu – „*a rvát se musím, rvu se s rozkoší, / ať nahoře, ať vespod.*“⁴⁹; „*Oh, smutek věcí, smutek duší / a smutek marné revolty*“⁵⁰ a rovněž také slabost, se kterou se lyrický subjekt potýká.

„*Snad odhodím ty zbraně smrtící
a střesu z duše tíhu zoufalství.
Snad zastydím se nad svou slabostí. – –*“⁵¹

Toman ve svých sbírkách spojuje milostnou lyriku s revoltou. Ve většině jeho sbírek jsou však básně milostně řazeny na začátek a básně, v nichž se objevuje motiv vzpoury, řadí do druhé části. Do svých sbírek však včleňuje i básně, kde je milostný motiv spojen s revolučním obrazem. Tak se tomu stává například v osmiveršové básni *Portrét*, jež je řazena do druhé Tomanovy sbírky *Torzo života* (1902), kde „*do osobní charakteristiky překvapivě vtrhuje citát z revoluční dělnické písně Rudý prapor*“⁵².

„*Zmizela navždy. A v mé paměti
vášnivě, na mžik, znějí její struny.
Zpívá tam bolest, vzdor a prokletí:
Náš rudý prapor vlaje nade trůny.*“⁵³

V básni *Kousek léta (Torzo života)*, „*vítězí zaujetí složitostí moderních společenských vztahů, vzrušeným hledáním cest pro další sociální vývoj, který se nemůže zrodit než*

---

⁴⁸ TOMAN, Karel. *Torzo života*. In *Básně*. 1. vyd. v České knižnici. Praha: Český spisovatel, 1997, 252 s. ISBN 80-202-0656-6. S. 17.

⁴⁹ TOMAN, Karel. *Pohádky krve*. In *Básně*. 1. vyd. v České knižnici. Praha: Český spisovatel, 1997, 252 s. ISBN 80-202-0656-6. S. 183.

⁵⁰ TOMAN, Karel. *Melancholická pouť*. In *Soubor versů III*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1930, 54 s. S. 25.

⁵¹ TOMAN, Karel. *Pohádky krve*. In *Básně*. 1. vyd. v České knižnici. Praha: Český spisovatel, 1997, 252 s. ISBN 80-202-0656-6. S. 184.

⁵² ČERVENKA, Miroslav. *Torzo života*. In *Slovník básnických knih: díla české poezie od obrození do roku 1945*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 157–159. ISBN 80-202-0217-X. S. 328.

⁵³ TOMAN, Karel. *Torzo života*. In *Básně*. 1. vyd. v České knižnici. Praha: Český spisovatel, 1997, 252 s. ISBN 80-202-0656-6. S. 21.

z bolesti, bídy a aktivity“⁵⁴ – „A rytmy zápasů lidských, / zvrtné vysoké tóny / bolesti, vzteku a pomsty / se ve mně vzbouřily“⁵⁵. Podobně v *Hadech poledne* (*Melancholická pout'*) spatřujeme touhu po mstě, která už není jen individuálním aktem, ale v níž se hovoří o kolektivním *my* – „*My jíme hlínu, bože spravedlivý, / a plíseň dýcháme. A svoje divy – / ne, pro nás nestvořils.*“⁵⁶

Motiv vzpoury proti vlastní slabosti je rovněž vyobrazen v třetí lyrickoepické povídce, která se objevuje v díle Viktora Dyka *Buřiči a smíření* a nese název *Giuseppe Moro*. Miroslav Červenka tuto skladbu charakterizoval jako „*příběh renesančního mořeplavce, bezohledného dobyvatele a pokorného poutníka k domovu, jenž je prostoupen etickou problematikou nadosobního závazku; hnacími silami lidského jednání jsou tu budoucnost a cíl*“⁵⁷. Objevuje se zde motiv vzpoury jako protest proti vlastní slabosti. Giuseppe Moro se vydává na cestu po moři se svými dvěma společníky, aby našli novou zemi a stali se slavnými. Je si však vědom své slabosti: „*Třebas toužil duch, je tělo chabé. / Nejslabší jsem z naší trojice.*“⁵⁸. Tito tři „*neznámí a přehlížení, bídní*“⁵⁹ plují po moři, na kterém jim siréna prorokuje, že se vrátí jen jeden. Každý z nich doufá, že to bude právě on, a tak vzdorující této sudbě plují dál, až naleznou neznámou zemi. K tamějším domorodcům se chovají nelidsky a podrobují si je. I přesto, že se v nové zemi mají jako bohové, stále ještě nedosáhli toho, po čem nejvíce prahli, a to slávy. „*Máme vše, však svět to nevidí.*“⁶⁰ „*Nestačilo hrdým štěstí ticha, / nestačilo hrdé vědomí.*“⁶¹

Na cestě domů je moře (symbol pomsty) trestá za všechny jejich činy a dohání je tíha vlastního svědomí. I přesto, že je jeho tělo choré, vydává se Moro do Janova. To, zda „*slabý, pokorný a chudý*“⁶² poutník, který je na konci této povídky zcela

⁵⁴ ČERVENKA, Miroslav. Karel Toman. In Kol. autorů. *Dějiny české literatury IV*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, a.s., 1995, 714 s. Dostupné z WWW: <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/?expand=/dejiny/hcl/dcl4>>. ISBN 80-85865-48-3. S. 127.

⁵⁵ TOMAN, Karel. Torzo života. In *Básně*. 1. vyd. v České knižnici. Praha: Český spisovatel, 1997, 252 s. ISBN 80-202-0656-6. S. 24.

⁵⁶ TOMAN, Karel. *Melancholická pout'*. In *Soubor veršů III*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1930, 54 s. S. 50.

⁵⁷ ČERVENKA, Miroslav. Milá sedmi loupežníků. In *Slovník básnických knih: díla české poezie od obrození do roku 1945*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 157–159. ISBN 80-202-0217-X. S. 159.

⁵⁸ DYK, Viktor. *Buřiči a smíření*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1949, 283 s. S. 133.

⁵⁹ Ibid., s. 132.

⁶⁰ Ibid., s. 144.

⁶¹ Ibid., s. 146.

⁶² Ibid., s. 175.

proměněn, dojde a podá zprávu o smrti svých přátel a o nové zemi, se nedovíme. Důležité však je, že poutník překonává svou fyzickou i psychickou slabost, nenechává se od ní přemoci, vzdoruje jí, a skutečně se na cestu vydává. Je hnán nejen svým slibem, ale také svědomím. Už ho k domovu nežene touha po slávě tak, jako tomu bylo na začátku.

2.5 VZPOURA PROTI OSUDU

Motiv vzpoury symbolizuje vzdor proti běžnému lidskému koloběhu. V *Zápase Jiřího Macků*, jež je poslední veršovanou epickou skladbou Viktora Dyka, kterou zařadil do sbírky *Buřiči a smíření*, se právě motiv této vzpoury proti lidské sudbě, proti smrti a proti zákonu stárnutí projevuje. Tato rozsáhlejší skladba, jež vznikla v roce 1915 a knižně vyšla o rok později, vypovídá o sedlákovi, který se naivně domníval, že přemůže smrt. Nalhával si, že bude žít věčně. Přežil všechny své druhy, své děti i vnuky.

„Porazila všechny Zubatá,
atsi měli jakýkoli osud.
Muže, ženy, hochy, děvčata.
Jenom já jsem neporažen dosud.“⁶³

I přesto, že ho už dohání stáří, nechce se vzdát. „*Léta přišla, zbělel zatím vlas. / Čelo moje zryly vrásky zatím. / Ale jedno nevezme mi čas: / všechny plány Zubaté že zhatím.*“⁶⁴ Byl dokonce přesvědčen, že je to boží vůle, která ho učinila nesmrtelným. „*Ale já jsem z moci tajemné / nesmrtelný.*“⁶⁵ Nejednou se Zubaté vysmívá a dává jí tím na odiv, že jí pohrdá. Vysměje se jí také tím, že se ožení, „*nedbaje přirozených lidských zákonů*“⁶⁶ s mladou dívkou. „*Chce pro sebe, pro své vlastní vítězství v tomto zápasu spoutat svobodu ženina mládí, její lásky.*“⁶⁷ To se mu však stane osudné, protože společně s ní „*vkročila do jeho domu smrt*“⁶⁸. Pod tíhou výčitek, které ho po svatbě

---

⁶³ DYK, Viktor. *Buřiči a smíření*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1949, 283 s. S. 186.

⁶⁴ Ibid., s. 186.

⁶⁵ Ibid., s. 187.

⁶⁶ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1988. 414 s. S. 108.

⁶⁷ BURIÁNEK, František. *Generace buřičů: Básníci z počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Karlova univerzita, 1968, 273 s. S. 188.

⁶⁸ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1988. 414 s. S. 108.

pronásledují, se jeho život zcela promění. Nejenže nedokáže už vzdorovat smrti a stárnutí, ale také se nemůže dívat na to, co způsobila jeho pýcha, se kterou vzal své ženě její mládí. Uvědomí si, že vše, v co věřil, byla pouhá iluze, kterou se tak rád opájel. Cítí, že za toto všechno, co svými činy způsobil, si nezaslouží už déle žít a že jedinou možností jeho vykoupení je smrt, ve které na konci, i přesto, že se jedná o sebevraždu, nachází vykoupení.

„Život zlo mi, smrt mi není zlem.

Byl jsem pyšný, slůvkem pýcha, sláva.

Nebráním se déle, přijď a vem.

Přemožená, vítěz se ti vzdává.“⁶⁹

2.6 VZPOURA PROTI MILITARISMU

„Oblíbeným předmětem generační kritiky se stávají potlačovací společenské mechanismy, především armáda jako typizovaný výraz mocenského násilí.“⁷⁰ Jedním z této generace, kdo se bouřil proti militarismu, byl Fráňa Šrámek. Jak jsme se již výše zmínili, dokonce za to byl i několikrát poslán do vězení a k tomuto tématu napsal několik článků, kde vyjádřil svůj odpor k vojenské povinnosti. Jak se zmiňuje František Buriánek ve své monografii, *„Šrámkovy povídky nevznikaly jak objektivní obraz skutečnosti, která je autorem objevována, poznávána a kriticky analyzována, ale spíš jako obraz autorova osobního vztahu ke skutečnosti, jako prostředek sebeuvědomění.“⁷¹* V jeho prózách se proto objevuje odpor proti militarismu. Jeho hrdina se dostává často do válečných vřav a musí se s tím nějakým způsobem vypořádat.

Vzpora proti militarismu a krutosti války se objevuje hned ve druhé Šrámkově povídce a je jedním z hlavních témat nejen Šrámkových próz, ale také básnických sbírek. Tato druhá povídka, jež vyšla již roku 1904 samostatně a poté byla autorem zařazena do souborně vydaných próz, které vyšly pod názvem *Prvních jedenadvacet*, nese název *Ejhle člověk...!* s podtitulem *Tři pravděpodobné epizody ze života krotkého*

---

⁶⁹ DYK, Viktor. *Buřiči a smíření*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1949, 283 s. S. 269–270.

⁷⁰ MACURA, Vladimír. Problémy subjektu v poezii „generace buřičů“. In HODROVÁ, Daniela, et al. *Proměny subjektu*. 1. vyd. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1993, 178 s. ISBN 80-85778-01-7. S. 63.

⁷¹ BURIÁNEK, František. *Fráňa Šrámek*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1981, 292 s. S. 71.

člověka. Jak nám již podtitul napovídá, jedná se o rozsáhlejší povídku, která je kompozičně rozdělena do tří částí. Tyto části se pak od sebe odlišují nejen tematicky, ale také věkem hlavního hrdiny. Jedná se o příběh ze života, jenž začíná v dětství a končí smrtí hlavního hrdiny.

Příběhem nás provází autorský vypravěč, ale značná část povídky se skládá z dialogů. V první části je ještě malým dítětem, které nechápe a nezná odpovědi na své otázky, týkající se života svého a své matky. Postupně však prohlédne, jak život dospělých lidí funguje, a odhalí kruté rodinné vztahy, o nichž neměl ani ponětí. Logicky poté následuje jeho dospívání, „*milostný vztah je deformován až do nepřirozenosti pokryteckou měšťáckou morálkou a penězi...*“⁷². „– *To, abys věděl, proč jsem přišel... Za sebe sama bych dovedl vzdorovat. Ale Hana... Hana do úpadu někde u rukavičkáře pracuje, krejčary nosí... den po dni... přece nutno jíst...*“⁷³

Ve třetí části se pak Jan Kulíř dostává do válečné vřavy, kde jeho život končí. Zbývá mi už jen směšný protest. „– *Ještě snad zaprotestovat a ... a ... – napadlo mu. Marný vztek vehnal mu slzy do hrdla; bránil se těm slzám a vykřikl: protestuji; a náhle propukl v smích nad svou zbabělostí a bezmocnou ubohostí.*“⁷⁴

---

⁷² BURIÁNEK, František. *Generace buřičů: Básníci z počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Karlova univerzita, 1968. 273 s. S. 137.

⁷³ ŠRÁMEK, Fráňa. *Ejhle člověk.....!*. In *Prvních jedenadvacet: Drobnější próza*. 2. vyd., v ČS vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1956, 194 s. S. 39.

⁷⁴ *Ibid.*, s. 52.

3 MOTIV VYDĚDĚNOSTI

V historii literatury se spousta autorů vrací, sice v obměnách, nejen k určitým tématům, ale také k určitým typům, do kterých se vtěluje dobová představa literárního hrdiny. Jak se zmiňuje Daniela Hodrová ve své studii *Postava tuláka, loupežníka a kouzelníka*, s těmito postavami se setkáváme již v romantismu (K. H. Máchu), následně pak také v symbolismu (K. Hlaváček) a znovu se tyto postavy objevují právě v dílech tzv. generace *buřičů*. (Hodrová 1984: 444) Tyto typy se vyznačují revoltou proti společnosti a skrze ně se pak promítají dobové nálady, milostné zvraty, pocity vydědění apod. O jejich důležitosti se přesvědčíme blíže v interpretaci děl jednotlivých autorů, ve kterých budeme hledat postavy společenských vydědenců, a zaměříme se na jejich pocity.

3.1 VYDĚDĚNOST V PODOBĚ TULÁKA

S motivem tuláka, ať má v povídkách či básních jakoukoli platnost, se ztotožňuje autor a skrze něj nechává promlouvat své nitro. Tyto postavy se v jednotlivých dílech vždy vyhraňují proti společnosti, ke které cítí tak silný odpor, že ji vzdorují a nebojí se jí postavit čelem a oplatit jí protestním činem nespravedlnosti a křivdy, které na nich byly spáchány. Objevují se však také odlišné typy tuláků, kteří se proti společnosti bouří jen ve svém nitru, k případnému boji se neodhodlají a boj proti společenským nepravostem svádí jen ve svém nitru.

Motiv tuláků je zpracován např. v básních Karla Tomana (*Melancholická pout*), v nichž se můžeme setkat nejednou s tímto motivem, kterým se básník snaží vyjádřit své pocity, svůj životní postoj. Taktéž je možné jej spatřit u Ivana Olbrachta a jeho Bratra Žaka v povídkách *O zlých samotářích*. Olbrachtovi tuláci se však do značné míry odlišují např. od tuláků ze Šrámkovy povídky *Sláva života*. A není to jen tím, že tyto povídky nevznikly ve stejné době, ale také proto, že Olbrachtovi tuláci se vyznačují prostotou a jednoduchostí, „jde o prosté lidi, o skutečné plebejce a už sociálně

deklasované, zatímco Šrámkovi hrdinové jsou intelektuálové, kteří se sami vyřazují.“⁷⁵. S postavami tuláků se rovněž setkáváme v knize *O lidech kočovných* Josefa Uhra.

3.1.1 Tulák-bohém

Jak jsme výše naznačili, tuláka-bohéma ztvárňuje většinou taková postava společenského vydědence, která je intelektuálem a ve většině případů se se společností rozchází z vlastní iniciativy. Podobný motiv tuláctví nacházíme v díle Fráni Šrámka, a to nejen v tvorbě prozaické, nýbrž i básnické. My se však nyní zaměříme na rané prózy Fráni Šrámka, v nichž se motiv tuláctví objevuje. Konkrétně se zaměříme na drobnou povídku, kterou vydal St. K. Neumann v Knihovně Nového kultu pod názvem *Sláva života*. Dochází v ní k diskusi mezi dvěma

Obrázek 4: Obálka první Šrámkovy knihy *Sláva života* od J. R. Marka, 1919.

tuláky, společenskými vydědenci, kteří se setkávají *na cestě*. „*A tou cestou, stvořenou jak na procházky a toulání příliš rozbolestněných poutníků, přicházela nějaká žena.*“⁷⁶ Motiv cesty nám zde dokresluje společenskou nezakotvenost těchto dvou postav, jež ve svém dialogu vyjadřují svůj postoj ke společnosti, svou ideovou i společenskou revoltu. (S motivem cesty se setkáváme také v jiných dílech těchto autorů, např. v *Kapitolách o lidech kočovných* J. Uhra, kde se tento motiv objevuje se symbolickou platností „*cesta jako cesta životem*“⁷⁷.)

Jedná se o muže a ženu, kteří nechtěli sdílet svůj život se společností, a tak si zvolili cestu životem mimo ni. „*Tito dva tuláci se při svém setkání především utvrzují v nutnosti rozbít starou společnost.*“⁷⁸ Mezi těmito dvěma postavami je však již na první pohled vidět rozdíl. Muž zde vystupuje jako neoblomný ve svém postoji vůči společnosti. Nedokáže se povznést nad nespravedlnost sociálního řádu a za žádnou cenu

⁷⁵ BURIÁNEK, František. *Generace buřičů: Básníci z počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Karlova univerzita, 1968. 273 s. S. 136.

⁷⁶ ŠRÁMEK, Fráňa. *Sláva života*. In *Prvních jedenadvacet: Drobnější próza*. 2. vyd., v ČS vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1956, 194 s. S. 8.

⁷⁷ HODROVÁ, Daniela. Postava tuláka, loupežníka a kouzelníka. *Česká literatura*. 1984, roč. 32, č. 5, s. 443-458. S. 445.

⁷⁸ Ibid., s. 446.

nechce přijmout soucit od lidí, jimž by tak dal na odiv svou slabost. „– ano, sestřičko má, přijati od nich soucit, znamená, vzít za vděk jejich smradlavým potem, vzít za sváteční oděv jejich hnojivé onučky, čert ví, co všechno znamená přijmout od nich tuto strašnou věc, tisíckrát potupnější než trest.“⁷⁹ Na této ukázce je také důležité si všimnout, že i přesto, že se tito dva tuláci setkávají poprvé a znají se jen malou chvíli, tak muž nazývá dívku *sestřičkou*. Tím je dokreslen jejich vzájemný vztah, jsou si hned od počátku vědomi, že mají mnoho společného, že vedou nesnadný život, a proto k sobě mají blízko a cítí se nějakým způsobem vnitřně spjati. Zároveň v sobě navzájem hledají oporu a pochopení, které se jim jinde nedostává. Uvědomují si, že jejich hořce zklamaná srdce potřebují přízeň a porozumění druhé duše, která má podobný osud. Tito společenští vydědenci se od Dykových liší, a to především svým postojem ke společnosti, které se nemstí, ale svou revoltu vyjadřují pouze tím, že se od ní odpoutávají a pohrdají jí.

Žena, která prošla bídou života, neustále touží po svém očištění a cítí, že má ještě dostatek sil, aby se vrátila do společnosti. Touží se do ní navrátit i přesto, že jí to její druh rozmlouvá a přesvědčuje jí o pokrytectví, které tam na ni čeká – „*To může být dosti hezké. Budou plakat nad vámi, nad vašimi hříchy. Pohladí vás unyle po vlasech a pak si umyjí ruce. Budou se ponížovati, poskvřňovati se, přijímajíce vás mezi sebe, neboť jejich křesťanská erudice je schopna všech pitomostí, všech hadích ctností. Ovšem vaše prádlo jim bude působit starosti, budou na něm hledat stopy vašich hříchů...*“⁸⁰ V této ukázce vidíme tulákově skeptické vidění společnosti, hovoří o její pokrytecké morálce, o přetvářce, která se skrývá za něžnými gesty. Ona je však přesvědčena, že ji přijmou zpět mezi sebe. Muž v možnost přijetí nevěří a varuje svou *sestřičku* slovy: „*Ne, ne, děťátko, tady už nikdy lilie neporostou...*“⁸¹

Jak se však zmiňuje Miloš Pohorský ve své studii s názvem *Dvě kapitoly o Šrámkově próze*, jeho hrdinům často nezbyvá nic jiného než svůj vzdor vyjádřit nějakým gestem. Podobně je tomu i v této povídce, kdy tulák, pohrdající návratem

---

⁷⁹ ŠRÁMEK, Fráňa. Sláva života. In *Prvních jedenadvacet: Drobnější próza*. 2. vyd., v ČS vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1956, 194 s. S. 15.

⁸⁰ Ibid., s. 13.

⁸¹ Ibid., s. 15.

do společnosti, při odchodu dívky zareaguje takto: „...zastavil se, zavrtil hlavou, kopl vztekle do kloubnatého bodláku u cesty a rozkašlal se. Kašlal dlouho...”⁸²

Aby Šrámek v těchto povídkách podtrhl pocity hlavních hrdinů, využívá k tomu jednak prvky metaforické, především pokud chce vykreslit tváře postav a jejich mimiku, jednak si bere pro svá přirovnání motivy z přírody. Například v povídce *Sláva života* popisuje výraz ve tváři hlavního hrdiny následovně: „Jeho tvář se zhyzdila v zjitřenou, posupnou grimasu, jako když se z jeho duše všechno bahno oderve a hladinu tváře pošpiní.”⁸³ Nebo popisuje hlavní hrdinku slovy: „Oči jí plavaly v nějakém studeném ohni, koutky úst byly tence napjatý bolestným smíchem.”⁸⁴

3.1.2 Tulák-skeptik

Motiv společenského vydědence, jenž je skeptický ke změně společenského řádu, proti němuž revoltuje, nalézáme v básnických prvotinách Františka Gellnera *Po nás ať přijde potopa!* (1901) a *Radosti života* (1903) a také v jednotlivých básních Karla Tomana, jež zařadil do svých prvních čtyř sbírek a které vycházely v průběhu let 1898–1913. Jedná se o sbírky „reflexivní lyriky, která pravdivým zobrazením situace individua, nespokojeného dobovými poměry, negovala iluze měšťácké společnosti, její morálku a její umění, konfrontující nenaplněné ideály mládí s všednodenností, banalitou a malostí doby”⁸⁵. Vystupuje zde skeptický lyrický hrdina, jenž zaujímá záporné postavení ke společnosti, cítí se od ní odcizen. Promítají se zde pocity skepse a vydědění, dochází zde ke sporu mezi ideálním a reálným.

„Dobře však cítím v sídle svém novém,
kde nyní dlím, že jen cizincem jsem.
Jak je mně cizí vše pod tímto krovem,
u lidí skrčených pod nízkým krovem,
jak je mi cizí ta nevlídná zem!”⁸⁶

---

⁸² POHORSKÝ, Miloš. Dvě kapitoly o Šrámkově próze. *Česká literatura*. 1977, roč. 25, č. 2, s. 93–112. S. 96.

⁸³ ŠRÁMEK, Fráňa. *Sláva života*. In *Prvních jedenadvacet: Drobnější próza*. 2. vyd., v ČS vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1956, 194 s. S. 8.

⁸⁴ *Ibid.*, s. 11.

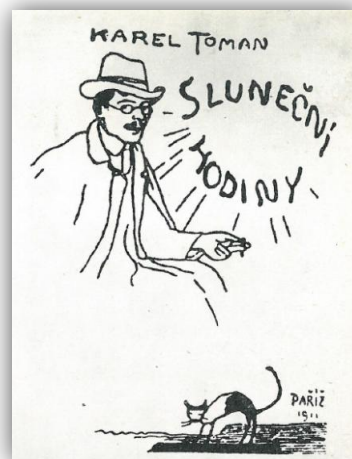
⁸⁵ KŘIVÁNEK, Vladimír. Dva portréty: František Gellner. In ČORNEJ, Petr et al. *Česká literatura na přelomu století*. 2. upravené vyd. Jinočany: H&H, 2001, s. 171–190. ISBN 80-86022-82-X. S. 172.

⁸⁶ GELLNER, František. *Po nás ať přijde potopa!*. In *Verše*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1980, 203 s. S. 10.

Podobný pocit vydědění nalézáme už v prvotině Karla Tomana *Pohádky krve*, která vyšla vlastním nákladem v roce 1898 a je ještě ovlivněna symbolismem a dekadencí; objevují se zde pocity skepse, únavy a zmaru. „*A chudoba tak tvrdá lůžka ustýlá! / I ve snách děsí hladem zoufalé! / Tak špinavě a sprostě!*“⁸⁷ Zároveň už v těchto básních vyvstává pocit nutnosti postavit se proti společnosti, kterou tito vydědění nenávidí, a tím se od dekadentní poezie odpoutávají. Lyrický subjekt Tomanových básní touží po svobodě, ve které by naplnil všechny své ideály, a tak se pro něj jako možnost vymanění se z morálního pokrytectví stává revolta, jež se ve většině sbírek odehrává v milostné rovině. Lyrický hrdina se tak zpovídá nejen ze své životní bídy, kdy je trýzněn hladem a zimou, ale také ze svých nezdařených pokusů v milostných vztazích. Milostná lyrika ve většině Tomanových sbírek tvoří první část a poté následují básně se sociálními motivy.

Ve sbírce *Sluneční hodiny* (1913), která se svou tematikou od předchozích sbírek odlišuje a hlásí se k mnohem poklidnějšímu a smířenějšímu životu, zaznívá však ještě v básni *Tuláci* návrat k tematice předchozích sbírek. Báseň je pomyslně rozdělena do dvou částí, kdy v první části vystupuje, v našem pojetí, tulák-bohém, který je „*milencem lesů, luk a strání*“⁸⁸. Podobně je také vykreslena scenérie přírody, jež je melancholicky laděna:

„*Zem pro jich zraky obléká
převonné měkké roucho zjara,
zem něžně uspí člověka,
když z vody měsíc vstal a pára.
Na březích povídavých řek,
v poduškách pružných vojtěšek*

Obrázek 5: Gellnerův návrh na obálku knihy *Sluneční hodiny* Karla Tomana.

⁸⁷ TOMAN, Karel. *Pohádky krve*. In *Básně*. 1. vyd. v České knižnici. Praha: Český spisovatel, 1997, 252 s. ISBN 80-202-0656-6. S. 163.

⁸⁸ TOMAN, Karel. *Sluneční hodiny*. In *Básně*. 1. vyd. v České knižnici. Praha: Český spisovatel, 1997, 252 s. ISBN 80-202-0656-6. S. 78.

*zpěv tichý probouzí vlast stará.*⁸⁹

Poté – v druhé části této rozsáhlejší básně – vystupuje typ tuláka, který vzdoruje, touží po novém společenském uspořádání a chce, aby přestal „*hlad chudých s hladem bohatých*“⁹⁰ bojovat. (Červenka 1990: 291–292)

„Kvas prudký jiným v duši pad

a roste, bují, kypí v hrudi,

jich oku dává pomstou plát

a v slovech bodá, pálí, studí.

Bronzové hlavy zhrdly snem,

idylou v domku počestném,

*a horečka zlá k činu pudí.*⁹¹

V básni *Cassius (Melancholická pout'*) je tento společenský vyděděnec připodobňován k polovzteklému psovi, který je sám a plíží se nočními ulicemi, kde na něj čeká „*jen kopnutí a trochu slin*“⁹² od druhých.

František Gellner, píšíci lyriku popěvkového charakteru, je jeden z dalších představitelů generace *buřičů*, který skepticky pohlíží na hodnoty uznávané tehdejší společností. Proti měšťácké morálce nebojoval jen prostřednictvím svých básní, ale také svým bohémským životem, který se v jeho básních odráží. Proto Gellner své básně s hrdiny z okraje společnosti nejčastěji situuje do prostředí hospod, ulice apod., (podobně i Toman, např. v básni *Romantická historie*), tím však zároveň dociluje jisté neotřelé všednosti a dochází tak k šokování tehdejší společnosti a zároveň k odtabuizování určitých oblastí.

Obrázek 6: Obálka knihy Františka Gellnera *Radosti života* (Maťa, 2011).

⁸⁹ TOMAN, Karel. Sluneční hodiny. In *Básně*. 1. vyd. v České knižnici. Praha: Český spisovatel, 1997, 252 s. ISBN 80-202-0656-6. S. 78.

⁹⁰ Ibid., s. 79.

⁹¹ Ibid., s. 79.

⁹² TOMAN, Karel. Melancholická pout'. In *Soubor veršů III*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1930, 54 s. S. 33.

*„Od rána dřepěl jsem vesele
v hospodě při plné sklence.
Se mnou seděli přátelé,
ztracené existence.“⁹³*

Lyrický hrdina zde svou ironií bojuje s pokryteckou morálkou maloměšťáků a jeho boj často končí zklamáním. Někdy zde ještě zaznívá vzdorovité gesto a touha po revoluci, ale v následujících básních už však dochází k rezignaci. *„Nečekám nic od reforem, / nových zásad, nových norem, / miluju jen kladivo, / které bije na zdivo, / na zvětralé zdivo.“⁹⁴* Toman i Gellner ve svých básních pohrdají společností, měšťákem a jediným možným východiskem se stává jen odloučení od společnosti, doprovázené posměškem. V básni *Pozdrav rodnému kraji (Po nás ať přijde potopa!)* je nejen tento vzdor, ale také vyjádření odporu k měšťákovi.

*„Můj rodný kraj! Chci v duši vtěsnat
požitek turisty a dost.
Vzpomínat hnusno. Dobře je snad,
že k srdci mému nepřirost.
Láskou jej nezdravím, leč smíchem. –
Mně vstříc po žluté silnici
jde měšťák s naduřelým břichem
se svojí tlustou samicí.“⁹⁵*

Obdobně jsou měšťáci charakterizováni v básni Karla Tomana *Ztracený syn (Torzo života)*, ze které rovněž vyznívá teskný tón prohraného života a pocit vyždědění.

*„A napasené stádo se pere
a lhostejně ve špíně míjí –
syn ztracený nade vším hvízdá
zatrpklou elegii.“⁹⁶*

---

⁹³ GELLNER, František. Radosti života. In *Verše*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1980, 203 s. S. 71.

⁹⁴ Ibid., s. 74.

⁹⁵ GELLNER, František. Po nás ať přijde potopa!. In *Verše*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1980, 203 s. S. 13.

⁹⁶ TOMAN, Karel. Torzo života. In *Básně*. 1. vyd. v České knižnici. Praha: Český spisovatel, 1997, 252 s. ISBN 80-202-0656-6. S. 23.

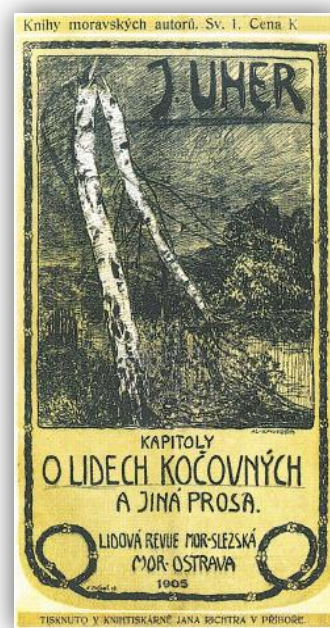

Podobně jako Gellner zasazuje básně do míst netypických pro tehdejší poezii, snaží se také využívat postupů, které byly považovány za *nízké*. Jeho básně využívají popěvku, šantánové písně, kupletu. Užívá je jako nástroj revolty proti tehdejšímu hodnotovému měřítku a estetickým představám – objevují se v jeho básních neotřelé výrazy, nepoetická slova, žurnalistický slang, nářečí a vulgarismy, jimiž provokuje soudobou společnost a vyjadřuje svůj nesouhlas s ní.

3.1.3 Tulák-bosák

Typ tuláka-bosáka je příznačný zejména pro povídky Josefa Uhra, které začal vydávat od poloviny roku 1902 v Moravské orlici, ale také pro povídky Ivana Olbrachta, které vyšly pod názvem *O zlých samotářích*. V povídkách Josefa Uhra se objevuje postava tuláka, společenského vydědence, s nímž jsme se do této doby setkali v české literatuře jen okrajově. „Uhrův zájem o obyčejného člověka, jeho obdiv k těžké práci, k lidem, kteří neustále ztrácejí a znovu nalézají naději a smysl života, však není dán nějakým literárním programem. Je výrazem celého hospodářského a sociálního ovzduší českého venkova na počátku století.“⁹⁷ Povídky z *Kapitol o lidech kočovných*

se odehrávají ve světě lidí, ocitnuvších se na okraji společnosti, jež si toto postavení zvolili sami. „Volí si postavení vyvržence jako projev vlastního rozhodnutí, jako nabytí svobody“⁹⁸ a zároveň jako projev vzpoury proti společenskému útlaku, nad kterým je možno podle jejich mínění zvítězit jen opovržením a odchodem. Z těchto povídek byl následně sestaven a vydán roku 1905 soubor *Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*, jímž se budeme v této části práce zabývat. Především jde o první část, vlastní *Kapitoly o lidech kočovných*, jež se skládá z pěti povídek spjatých motivem vydědění.

Obrázek 7: Josef Uher *O lidech kočovných a jiná próza*.
Grafická úprava A. Kalvoda.

⁹⁷ SUDA, Karel. Setkání s Josefem Uhrem. In *Prokletá lampa*. Praha: Albatros, 1980, s. 181–184. S. 182.

⁹⁸ OPELÍK, Jiří. Josef Uher. In Kol. autorů. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 4/II. U–Ž*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1671-3. S. 1097.

Josef Uher umístil do centra svých povídek tuláka, skrze něhož pak nejen nechává promlouvat příběh samotný, ale zaměřuje se především na jeho pocity a vztah k okolí. Vyprávění je subjektivizované, objevují se zde individualizované zážitky, ať už jsou jimi zápisky snů, popisy nálad, dojmů a pocitů, nebo subjektivně viděné obrazy lidí. Právě u Uhra je „*těžiště příběhu položeno na vypravěčově vztahu k postavě, na líčení prostředí a vnějších podnětů, které postavu k tuláctví přivedly*“⁹⁹. (Suda 1980: 182)

Novost Uhrova vyprávění spočívá v tom, že do popředí nevstupuje příběh, ale především postavy a jejich prožitky. *Kapitoly o lidech kočovných* jsou plné velmi detailně vykreslených pocitů vyloučených lidí, kteří především v prvních dvou povídkách *Setkání* a *Na břehu* (1903) dávají tušit, že život tuláků je sice plný strastí, ale na druhé straně přináší volnost. V úvodu povídky *Setkání* dochází k rozmluvě mezi vypravěčem a jeho pomyslným přítelem z města, který mu líčí vesnici jako idylu, kde jen vše vzkvétá a není nic, co by mohlo narušit klid. Rovněž, jako jsme se zmiňovali o ironicky pojeté idyle u Viktora Dyka v *Navarovské elegii*, i zde je následovně idyla vesnického života popřena, protože zde přítel „*přece na něco zapomněl, na podmínku tohoto venkovského ruchu: zapomněl na lidi. Zapomněl, že musím žít mezi lidmi.*“¹⁰⁰

Podobně jako se setkáváme s ironií u již zmíněného V. Dyka, tak také Josef Uher využívá ironii. „*Protože,*“ *rozmyšlel se chvilku,* „*co s takovým pobudou? Takový pobuda je bičem hodných lidí...hodné společnosti. Společnost přece nemůže za to, když se z člověka udělá takový povrhel...lump...zloděj...vraždník...Není pravda?*“¹⁰¹ (vyprávění *princovo* v povídce *Setkání*).

Povídka *Na břehu*, jež je v pořadí druhou povídkou *Kapitol o lidech kočovných* nám do jisté míry může připomínat Šrámkovu *Slávu života*¹⁰². I zde se setkáváme s dvěma tuláky, kteří jsou kamarádi. Jsou už k sobě přímo *srostlí* a jejich přátelství

---

⁹⁹ SUDA, Karel. *Setkání s Josefem Uhrem*. In *Prokletá lampa*. Praha: Albatros, 1980, s. 181–184. S. 183.

¹⁰⁰ UHER, Josef. *O lidech kočovných: Výbor z díla Josefa Uhra*. 1. vyd. Praha: Družstevní práce, 1940, 364 s. S. 8.

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 12–13.

¹⁰² Rozdílné je však pojetí tuláků u J. Uhra, který je vykresluje jako obyčejné, prosté lidi, kdežto u F. Šrámkova hovoříme o tulácích, za nimiž se skrývá intelektuál. Z tohoto důvodu nejsou řazeni tuláci Šrámkových povídek do kapitoly tulák–bosák, nýbrž do kapitoly předchozí.

je pro ně nadevše důležité. Uher proto tento moment v povídce opakovaně zdůrazňuje. „*Mičko, kamaráde, najednou vidím, jak tě potřebuji. A nedal bych tě nikomu za ošatku stříbra a zlata.*“¹⁰³ [...] „*Ach, můj chlapče, hrbolaté jsou vezdejší cesty, jděme tedy po nich ruku v ruce, aby nám bylo jistěji a pokojněji. Budme spolu.*“¹⁰⁴ Na těchto ukázkách je také patrné, jak Uher vstupuje do nitra postav a nechává je v podobě vnitřního monologu promlouvat. Avšak i mezi nimi nastane moment, kdy chce jeden opustit druhého. V této povídce tulák Berta, stejně jako dívka ve *Slávě života*, chce od svého druha odejít. „*V Uhrách teď je po žních, mlýny se rozžvatlají – nastanou veselé časy. Někde se přilepím.*“¹⁰⁵ Mička Bertovi na to však podobně jako tulák své družce ve *Slávě života* s patřičnou ironií odpoví: „*Čekají dávno na tebe. Jak přijdeš, hned se ti pokloní...*“¹⁰⁶ Nakonec si však Berta uvědomí, že svého kamaráda nemůže ani okrást, ani opustit.

Povídky *Ledajaký člověk* (1904) a *Piják* (1902) se pak v jistém směru od prvních dvou povídek liší. Opět zde vystupují společenští vydědenci, ale u nich už není jejich odchod ze společnosti natolik dobrovolný a jak Gusta – *ledajaký člověk*, tak piják František se snaží do společnosti navrátit. Gusta se chce navrátit k svému otci, ale nakonec k tomu nenajde odvahy, zůstane tulákem a opět pokračuje svou cestou – cestou životem po bílé silnici, která ho přijme za svého syna. Jinak to ovšem skončí s Františkem, který propil celé své hospodářství, a tak padlo do rukou jeho bratru Antonínovi, který ho nakonec přijme do služby jako nádeníka. „*Sotva lze co jiného vyčísti než ironii z otrockých díků Františkových – „Bratříčku Antoníne – nejsem hoden – já – nejsem hoden!“ – a z vítězství charakterizovaného slovy, že František obléká „uniformu, v kteréž sice nezemře, ale bude v ní chodit alespoň do západu slunce.*“¹⁰⁷

Poslední povídka *Pastýřská píseň* pak dává celému celku rozuzlení, protože právě v této povídce se dovídáme, jak společnost zachází s lidmi, jež jí věrně sloužili. Opět se zde objevuje motiv společenského vydědence, který, jak jsme se již zmínili,

¹⁰³ UHER, Josef. *O lidech kočovných: Výbor z díla Josefa Uhra*. 1. vyd. Praha: Družstevní práce, 1940, 364 s. S. 28.

¹⁰⁴ Ibid., s. 28.

¹⁰⁵ Ibid., s. 34.

¹⁰⁶ Ibid., s. 34.

¹⁰⁷ POLÁK, Karel. O vypravěčské próze Josefa Uhra. In UHER, Josef. *Dílo*. 1. vyd. Praha: Československý spis. 1954, s. 7–32. S. 14.

dokázal vzdorovat společenskému nátlaku a stal se svobodným tulákem s pastýřskou píšťalou, z níž se linul zvuk *volnosti*.

Jak se zmiňuje Daniela Hodrová ve své studii *Postava tuláka, loupežníka a kouzelníka*, dvě povídky Ivana Olbrachta z knížky *O zlých samotářiích – Joska, Forko a Paulína a Rasík a pes*, „navazují svou poetikou a arzenálem motivů a míst (tulákovo snění, kořalna, vězení – v první, téma živoření „povržených“, typ tuláka–člověka-zvířete, představujícího krajní mez snížení postavy – v druhé) na typ bosácký“¹⁰⁸. *Joska, Forko a Paulína* je první povídkou, ve které Olbracht představuje motiv tuláka, člověka vyloučeného ze společnosti, který s ní nechce mít nic společného a volí svobodný život v souladu s přírodou. Joska, člověk vycházející na počátku povídky z vězení – „Jako by sem rovnou vyskočil ze zákoníku a z paragrafu „proti tulákům a lenochům““¹⁰⁹, je člověk, který nenávidí město a lidi v něm, kteří ho odsuzují a nedali by mu práci, ani kdyby se o ni ucházel. „Jak nenáviděl tu budovu (vězení) s křiklavými barvami! Snad proto, že mu představovala násilí zhola zbytečné, jemuž se neubráníš, nesmyslnou svévoli, která tě kdykoli a odkudkoli, když ti je na světě docela dobře, k sobě přitáhne jako vývěva,...“¹¹⁰ „Jímá ho odpor proti všem těm lidem, z nichž si každý myslí že je tím nejlepším na světě, kteří chodí pěkně oblečení a nosí i v létě boty, prodávají v krámech, obědvají, večerí, v deset hodin lezou do postelí a to vše dělají, aniž vědí proč a jen tak ze zvyku.“¹¹¹ K podobnému vyjádření nenávistného vztahu ke společnosti dochází i v další povídce, která byla napsána autorem až jako poslední a byla řazena v prvních vydáních na konec této knihy, v našem vydání. Ve vydání, s nímž pracujeme, je řazena na druhé místo a nese název *Rasík a pes*.

Protagonisté Olbrachtových povídek jsou uvrženi na samotné dno lidské společnosti a teprve v této situaci samoty a nemožnosti komunikace, se stávají zlými, jsou schopni činů společensky nepřijatelných (zabití psů, vraždy druhého člověka). *Rasík a pes* je povídka, ve které Olbracht psychologickou povahokresbou nahlíží do nitra postav, které nejsou už ani schopni komunikace mezi sebou a upadají, jak již bylo zmíněno, na roveň člověka-zvířete. „Lidé jimi opovrhují. Proč, těžko říci.

¹⁰⁸ HODROVÁ, Daniela. *Postava tuláka, loupežníka a kouzelníka. Česká literatura*. 1984, roč. 32, č. 5, s. 443-458. S. 448.

¹⁰⁹ OLBRACHT, Ivan. *O zlých samotářiích*. 4. vyd., ve Svobodě 1. Praha: Svoboda, 1951, 228 s. S. 13.

¹¹⁰ *Ibid.*, s. 15.

¹¹¹ *Ibid.*, s. 65.

*Vedou jiný život. Snad lehčí, snad méně lehký než ostatní, ale jiný a těm ostatním nesrozumitelný. A to k opovržení stačí.*¹¹²

Rasík a jeho žena se postupně ve svém osamocení stávají zlými, jejich vyvrženost z nich udělala bezcitné tvory, kteří jednají už jen na základě svých pudů, podobně jako pes. Olbracht zde zobrazuje, jak se tito lidé neumí postavit společnosti na odpor a jak stejně nepříjemné pocity opovrženosti, které dobře znají, jsou schopni uplatňovat ve vztahu k nevinnému zvířeti, které nemá možnost se bránit. A jejich postavení vůči jimi tolik nenáviděné doze je staví do ještě horší pozice, než kterou zaujímají četníci a ostatní lidé z vesnic vůči nim. Jsou zbabělí a jejich potřeba pocitu, že neupadli ještě tak nízko, je dohánění k nelidským činům. (Píša 1982: 19) „*Rasík se velmi rád k odpočívajícímu psu přiblíží a kopne ho. Pravda, je to zbytečné, ale je příjemné slyšet dogino vyškviknutí a vidět, jak před ním polekaně vyskakuje. Jako on před hajnými a četníky a uctivě čeká na jeho rány, neboť také on smí někoho bít, i on dovede někoho poděsit, a to je milé vědomí.*“¹¹³

Ve svých povídkách zobrazuje Ivan Olbracht tyto společenské deklasovance opakovaně, objevuje se v nich „*individuální revolta, meze egocentrismu a omezenost intelektuálního vztahu ke světu; projevuje se v nich jak živý vztah k dobové sociální problematice, tak umění psychologicky prohloubené analýzy jedince*“¹¹⁴.

3.1.4 Tulák-kouzelník

Následující kapitolu budeme věnovat motivu tuláka, „*který fascinuje nebo přímo zázračně proměňuje své okolí*“¹¹⁵. Takového tuláka-kouzelníka spatřujeme v Dykově novoklasicistní novele, vydané nejprve časopisecky mezi lety 1911–1912 pod názvem *Pravdivý příběh* a roku 1915 knižně, s názvem *Krysař*, a současně o tomto typu hovoří Daniela Hodrová také v souvislosti s povídkou Ivana Olbrachta *Bratr Žak*, ve které se mísí typ tuláka-bosáka v podobě Fricka a tuláka-kouzelníka v postavě Žaka. (Hodrová 1984: 449)

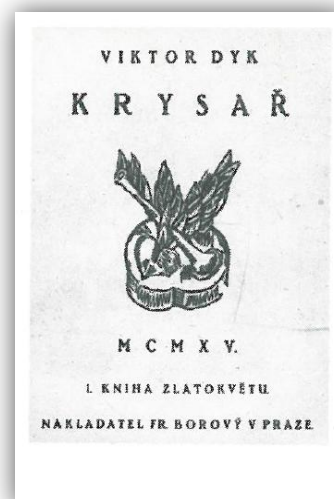
¹¹² OLBRACHT, Ivan. *O zlých samotářiích*. 4. vyd., ve Svobodě 1. Praha: Svoboda, 1951, 228 s. S. 68.

¹¹³ Ibid., s. 81.

¹¹⁴ LANTOVÁ, Ludmila. Ivan Olbracht. In Kol. autorů. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce. 3/I, M–O*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3. S. 665.

¹¹⁵ HODROVÁ, Daniela. Postava tuláka, loupežníka a kouzelníka. *Česká literatura*. 1984, roč. 32, č. 5, s. 443–458. S. 447.

Novoklasicistní literatura se snaží oprostit od autorského osobního prožitku. Dykovi, který se snaží ve svých dílech sdělit svou myšlenku stroze, ale zato pregnantně, tato poetika vyhovovala. „*V Krysaři je toto Dykovo úsilí po úspornosti dovedeno k uměleckému vrcholu. Dokonalá vnitřní skladba kapitol, empiricky oproštěný dialog, paralelismus situační i jazykový... – to jsou některé z atributů Dykova uměleckého mistrovství...*“¹¹⁶

Obrázek 8: Viktor Dyk: *Krysař*. Titulní list 1. vydání z roku 1915.

V této novele, jež byla napsána na motivy středověké pověsti („*saská pověst o krysaři, pocházející patrně ze 13. století, která se váže k legendárnímu původu Sasů v Sedmihradsku*“¹¹⁷), se setkáváme s hlavním hrdinou – krysařem, který nám zde motiv vydědění ztělesňuje. O krysaři se v této povídce dovídáme málo, tomu napovídá již samotný počátek:

„*A vaše jméno?*“

„*Nejmenuji se; jsem nikdo. Jsem hůř než nikdo, jsem krysař,*“¹¹⁸ ve čtenáři evokuje, že na krysaři je něco skrytého a přitom velice fascinujícího.

Tato bezejmennost dává tušit, že hlavní hrdina je bytostí záhadnou a nejednoznačnou. Jeho identita zůstává čtenáři skryta, dovídá se pouze, že krysař je společenský outsider, vydědělec, jenž je na všech místech, kam přijde, nerad viděn. Je to člověk neustále bloudící a hledající. „*A já nejsem více než krysař, který má odvádět nezvané hosty. Krysař, který jako Ahasver jde z města do města, z jihu na sever, ze západu na východ. A jako Ahasver nemá stání.*“¹¹⁹ V každém městě jen vykoná práci, na kterou ho najali – vyžene krysy a pokračuje zase dále. Nikde tedy nemá místo, kam by se vracel, všude je cizincem. A přitom by rád někde zakotvil. „*Krysař prošel mnoha městy a mnoha zeměmi. Prošel jimi poutaje, ale nespoután.*“¹²⁰ Je to osamělý

¹¹⁶ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1988. 414 s. S. 159–160.

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 151.

¹¹⁸ DYK, Viktor. *Krysař*. In *Deset českých novel*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1964, 368 s. S. 9–65. S. 9.

¹¹⁹ *Ibid.*, s. 11.

¹²⁰ *Ibid.*, s. 30.

poutník, který si je dobře vědom moci své kouzelné písťaly, je vládcem nad životem a smrtí.

Daniela Hodrová tuto krysařovu nejednoznačnost dokládá způsobem uspořádání prostoru v novele. Hovoří o tom, že se zde protínají dva prostory, jedním je prostor města Hammeln a druhým je prostor za hradbami tohoto města, kde se nachází další významná postava, která je s krysařem v mnoha věcech spjata a podobá se mu. (Hodrová 1984: 448) Sepp Jörgen, rybář, žijící mimo město, je oproti obyvatelům Hammeln naprosto svobodný, stojí podobně jako krysař na okraji společnosti. „*Lidé všech cechů v Hammeln posmívali se ubožáku.*“¹²¹ Posmívají se mu za jeho lehkomyšlnost a stejně jako krysaři se mu neplní sny, jak si přeje.

Sepp Jörgen je, jak říká krysař, „...*zrozen pro něco lepšího.*“¹²² A skutečně na konci příběhu, kdy krysař posílá obyvatele města Hammeln do propasti a mstí se jim tak za jejich falešné jednání, se Sepp Jörgen stává vyvoleným. „*Byl zřejmě zrozen pro povinnost, více než sobě samému se cítil být zavázán bezbrannému a potřebnému bližnímu.*“¹²³ Je zrozen, aby zachránil lidstvo a ukázal mu novou, lepší cestu. „*Sepp Jörgen je nový nástupce krysařův, zvěstovatel autorova nového básnického programu, svědek Dykova úsilí porozumět lidu, stát se jeho básníkem.*“¹²⁴ V podobě Seppa Jörgena můžeme nalézt určité podobnosti s postavou nám již známou z povídky – *Giuseppe Moro*, do níž Dyk projektuje svoji vnitřní proměnu „*z bořítele ve stavitele*“¹²⁵ a dává hlavnímu hrdinovi i jinou úlohu, než jen vzdorný postoj vůči světu a společnosti.

Obdobným způsobem ztvárnil Ivan Olbracht v povídce *Bratr Žak* postavu společenského vydědence, který ale už není vyvrhelem společnosti, nýbrž už má pocit vlastní hrdosti a dokáže se společnosti vzepřít. V předchozí kapitole jsme představili společenské vydědence z Olbrachových povídek, které jsme společně s Uhrovými protagonisty charakterizovali jako typy tuláka-bosáka. Ani v této povídce tento motiv společenského deklasovance není opomenut a vytváří zde jistý protipól k postavě Žaka,

---

¹²¹ DYK, Viktor. Krysař. In *Deset českých novel*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1964, 368 s. S. 9-65. S. 13.

¹²² Ibid., s. 20.

¹²³ OPELÍK, Jiří. Dvě dykovské marginálie. *Česká literatura*. 1974, roč. 22, č. 3, s. 221–230. S. 229.

¹²⁴ Ibid., s. 230.

¹²⁵ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1988. 414 s. S. 152.

tuláka-kouzelníka. V povídce se tak poprvé, jak na to upozorňuje Hodrová, objevuje mísení obou typů. (Hodrová 1984: 449)

Žak je postavou velmi záhadnou, nejen že se o ní mnoho nedovídáme, snad jen to, že byl „*divný hoch*“¹²⁶ a že byl schopen bodnout nožem svého otce do obličeje, ale rovněž také, že byl pyšný. „*Tak se zdálo, že nemá nikoho ani rád. Snad ani sám sebe ne, na své tělo byl alespoň jako kat. Měl rád jen své řemeslo. Ale to velice.*“¹²⁷ Proti světu se snažil vzdorovat dokonalou akrobacií, na které mu nejvíce záleželo a která „*musí mít účel sama v sobě, neboť nemůže dojít u nechápavého publika k uznání*“¹²⁸. Žak zde představuje velmi osobitý typ vydědence, miluje toulání, ale zároveň je zpočátku spokojen s postavením, které se mu dostane v cirkusu madam Schustrové. Jeho netečnost zůstat na jednom místě příliš dlouho ho dovede k opuštění tohoto cirkusu, kde se měli všichni dobře, a kvůli své sobeckosti nedomýšlí zlý osud, do kterého svou pýchou vhání ostatní členy své rodiny. Olbracht se pokusil na této postavě poukázat na „*rozporuplné umělcovo postavení uprostřed přátelské společnosti*“¹²⁹. A současně zde zpodobňuje člověka sobeckého, toužícího jen po vlastní individuální svobodě, která je motivována nenávistí k lidem. Záměrně pak nechává v závěru příběh nedořečený („*Kde jsi Žaku?*“¹³⁰), čímž docílil velkého napětí.

---

¹²⁶ OLBRACHT, Ivan. *O zlých samotářích*. 4. vyd., ve Svobodě 1. Praha: Svoboda, 1951, 228 s. S. 98.

¹²⁷ Ibid., s. 98.

¹²⁸ OPELÍK, Jiří. Ivan Olbracht. In Kol. autorů. *Dějiny české literatury IV*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, a.s., 1995, 714 s. Dostupné z WWW: <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/?expand=/dejiny/hcl/dcl4>>. ISBN 80-85865-48-3. S. 557.

¹²⁹ Ibid., s. 557.

¹³⁰ OLBRACHT, Ivan. *O zlých samotářích*. 4. vyd., ve Svobodě 1. Praha: Svoboda, 1951, 228 s. S. 229.

3.1.5 Tulák-loupežník

S postavou tuláka-loupežníka se setkáváme v dílech generace *buřičů* například u Viktora Dyka a jeho již zmíněné lyrickoepické skladbě *Milá sedmi loupežníků*, dále v dramatu Jiřího Mahena *Janošík*, které čerpá ze slovenského folklóru.

V Mahenově *Janošíku* představují motiv tuláka-loupežníka především *horní chlapci* společně s hlavní postavou – Jurou Janošíkem. Tito hrdinové se stali v tomto dramatu symbolem nejen vydědění, ale především boje za spravedlnost, za svobodu slovenského lidu. *Horní chlapci* se však sami rozhodli odejít do lesů, hor, aby bohatým brali a chudým dávali a to je také hlavní myšlenka této pověsti a následně i Mahenova dramatu. „U zrodu dramatu stála trojí motivace: historicko-společenská, literární a osobní. Drama se zrodilo z předválečného českého zájmu o Slovensko, který podstatně oživily důsledky krvavých událostí ve slovenské vesnici

Obrázek 9: Kresba Miloše Jiráňka k prvnímu vydání *Janošíka*, 1910.

Černová u Ružomberku koncem října 1907.¹³¹ Následně se pak Mahen prostřednictvím jánošíkovského tématu a *horních chlapců* pokusil vyjádřit určitou paralelu mezi světem na počátku 18. století a počátkem století 20. Mahen sice Janošíka do značné míry odheroizoval, rozkolísal jeho povahu a dal mu odlišné vlastnosti než ty, které nesl v národní pověsti, dal mu však prožívat podobné duševní bolesti i chvíle slabosti, nechal ho „trpět dvěma vnitřními konflikty, oba však nevyřešil zcela přesvědčivě a s dramatickou nutností“¹³². (Vlašín 1972: 92)

Mahen se snažil do postav *horních chlapců* i samotného Janošíka vložit dobové pocity intelektuálů své generace. Nemohl by tedy udělat z Janošíka *achillovský typ*, o kterém se ve svých *Poznámkách o Janošíkovi* zmiňují bratři Čapkové. (Čapek, K., Čapek, J. 1984: 149) Janošík v Mahenově podání je *nehrdinský hrdina* – „... Mahnenovi šlo o proces zrodu hrdiny z člověka nehrdinského, že Janošík není

¹³¹ ŠTĚDRONOVÁ, Eva. Mahenův Janošík ve střetu estetických a mimoestetických norem a hodnot. In ULIČNÝ, Oldřich. ed. *Eurolingua & Eurolitteraria*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2009. ISBN 978-807-3725-440. S. 267-274. S. 267-268.

¹³² VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Mahen*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1972, 315 s. S. 92.

v podstatě tragický hrdina, ale průmět rozporného člověka moderní doby, který nesnadno hledá svou cestu.“¹³³.

Za postavami loupežníků je vydědění skryta rovněž v *Milé sedmi loupežníků* V. Dyka; hrdinové, jež jsou spojováni se sociálním vyřazením. „*Dykovi loupežníci jsou především zločinci bez valného sociálního citění*“¹³⁴ a tím se odlišují od Mahenových. S motivem vydědění se zde nejvíce pojí postava *milé*, která si svou sociální vyřazenost vybrala sama, a tím tak dala najevo svůj nesouhlas se společenským řádem.

3.1.6 Tulák-mstitel

Jak už jsme se výše zmínili, pro tvorbu Viktora Dyka je příznačný motiv činu. V první povídce z triptychu *Tři*, která je obsažena v *Buřích*, se objevuje motiv společenského vydědění v podobě hlavní postavy.

„ – Rodokmen můj je nejistý. Pochybnou existenci svou děkuji ochotně tuláků dvou, již v kteréš noční chvíli mou matku znásilnili. Alkohol svedl prý je k žertům. Zmizeli potom ke všem čertům. Je časem obtížno najít otce.	<i>Matka prý umřela v druhém mém roce, nevím jak, nevím kde, těžko říci dnes. Úřady vzpomněly na rodnou ves. Uznali za dobré ctihodní páni, by péči měla ta o vychování.</i> “ ¹³⁵
--	---

Tento společenský outsider je zklamán chováním společnosti a neustále touží po volnosti, tuláckém životě: „*Občas den lopotný, trpký a dlouhý, / krátily vášnivé vrtkavé touhy: / uprchnout pryč a jít a jít. / Mne v modré dálky pudil cit, / vést chtěl jsem život volný, nový, / jak sluší tulákovi.*“¹³⁶ Se společenskou křivdou se nevyrovnává jen ve svém nitru, ale rovněž jí vzdoruje.

¹³³ VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Mahen*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1972, 315 s. S. 95.

¹³⁴ MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1988. 414 s. S. 99.

¹³⁵ DYK, Viktor. *Buřiči a smíření*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1949, 283 s. S. 26.

¹³⁶ *Ibid.*, s. 28.

Třetí povídka z cyklu *Tři* prezentuje jako společenského vydědence bratrovraha, na něhož se už od mala nahlíželo jako na *darebáka*, na společenského vyvrhele. Nenávidí svého bratra, protože je mu neustále dáván za vzor.

„Můj bratr se mi mění ve snu

v divného, zlého upíra.

Marný je odpor, marný hněv,

ssaje mi krev, ssaje mi krev,

ssaje mi krev – a druhý den

malátný vstávám, unaven.

Poznámka stále ruší klid:

Moh' bys si Jana za vzor vzít.“¹³⁷

Svým činem hrdina získává nejen ženu, ale také svobodu. Je však neustále pronásledován výčitkami svědomí, kterých se nemůže zbavit. „*Bodá to: mrtvý mstí se za tvou pýchu, / pokuta je to spáchaného hříchu, / pokuta za onen den ... [...] Myšlenka týrá duši mou: Je mstitel vlastní pod střechou!*“¹³⁸ Prchá z domova, stává se tulákem a na konci povídky umírá.

3.2 VYDĚDĚNOST JAKO SOUČÁST MILOSTNÉHO TÉMATU

Básníci této generace jsou spjati názory na společnost, na člověka, na přírodu. Milují život, milují člověka a věří v jeho sílu, v jeho osvobození. Nechtějí o životě jen snít, ale prožívat ho v reálné podobě. Život takový, který je drsný, těžko snesitelný, ale přece jimi milovaný. Slovo *život* se proto stalo generačním emblémem a objevuje se hned v několika názvech sbírek či básní, například *Sláva života* Fráni Šrámka, *Torzo života* Karla Tomana, *Radosti života* Františka Gellnera či *Síla života* Viktora Dyka. (Moldanová 2009: 58) „*Krásu je jim totožná s životem v jeho zdravém a plném rozkvětu, se svobodou člověka, jeho přirozených citů a jeho pokrokových myšlenek. Svým uměním nechtějí vytvářet samoučelné estetické myšlenky, ale chtějí mluvit k životu.*“¹³⁹

¹³⁷ DYK, Viktor. *Buřiči a smíření*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1949, 283 s. S. 58–59.

¹³⁸ Ibid., s. 71.

¹³⁹ BURIÁNEK, František. *Bezruč - Toman - Gellner - Šrámek: Studie o básnících našeho věku*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1955. 279 s. S. 6.

Anarchistické zdůrazňování svobody se promítlo do oblasti lásky a milostných vztahů, kde je ale také sledován sociální aspekt. V oblasti milostných vztahů dochází k nebyvale otevřenému vyjadřování. Hovoří se zde jednak o nenaplněné lásce, jednak o lásce, jež se stala zbožím.

*„Z bordelu zněly ke mně hlasy ženských
vábících smíchem vilné samečky.
Jak prapor míru z oken kasárenských
komisní bělaly se podvlečky.“¹⁴⁰*

*„Na Prater jistě stěží zapomenu,
kde hýřival jsem často za noci.
Za večeri tam koupí člověk ženu
s nádavkem venerických nemocí.“¹⁴¹*

Příslušníci této generace jsou ale přesvědčeni, že jen v čisté a pravé lásce se může člověk osvobodit, v ní je přirozenost, svobodný projev člověka.

Většina básníků vyznávala anarchistickou teorii tak zvané *volné lásky*, která měla vyvrcholit v osvobození ženy. Žena, nejen jako milenka, ale také jako matka a manželka, se měla osvobodit z pout ekonomické závislosti na muži a měla se emancipovat. Stát vzpřímeně vedle svého muže a společně s ním vzdorovat společnosti. Verše ze sbírky *Pohádky krve* Karla Tomana jsou toho příkladem.

*„Tak půjdem: vždy ruku v ruce.
Tak půjdem: chladní a silní.
Nemáme víry, leč víme,
Že musíme spolu. Vždy spolu,
Vztek světa se odrážet bude
o krunýř dvojí.“¹⁴²*

---

¹⁴⁰ GELLNER, František. Radosti života. In *Verše*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1980, 203 s. S. 93.

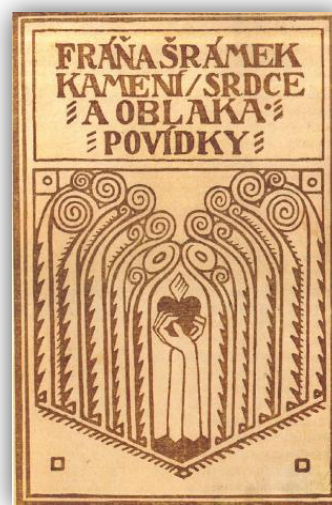
¹⁴¹ Ibid., s. 49.

¹⁴² TOMAN, Karel. Pohádky krve. In *Básně*. 1. vyd. v České knižnici. Praha: Český spisovatel, 1997, 252 s. ISBN 80-202-0656-6. S. 165.

Tomanova láska tak nabývá v této podobě nového rozměru, je zde zobrazována jako vzdor proti měšťácké morálce a celému společenskému řádu.

„Odvážné odhalení sexuální podstaty lásky (v díle F. Šrámkova, F. Gellnera, St. K. Neumanna), porušení dosavadních erotických „tabu“ v české literatuře, kterou kdysi Neruda nazval případně „panenskou“, uvedení radostně smyslové i hořce deziluzivní stránky moderní erotiky do literárního díla, těsné sepětí milostného motivu s motivem sociálním, to byly vývojově nové kvality, jež přinesla mladá generace do literatury.“¹⁴³

Mnoho Šrámkových prvotních próz klade vedle sebe právě motiv bída a motiv společenského vydědění v podobě prostitutky. Tento motiv prochází nejen povídkou *Ejhle člověk...!*, kde se objevuje motiv prodejné lásky, ale také jde napříč sbírkami *Kamení, srdce a oblaka* a *Sedmibolestní*. V mnoha případech se až čtenář děsí toho, k čemu jsou hlavní hrdinky dohnány a jak je jejich vlastní hrdost podrývána bídným osudem nejen jich samotných, ale celé jejich rodiny (*První krok, Kamení, srdce a oblaka*).

Obrázek 10: Fráňa Šrámek: *Kamení, srdce a oblaka*. Grafická úprava V. H. Brunner.

Na povídce *První krok* je vidět, jak dokáže Šrámek vykreslit lidské drama, aniž by přímo pojmenoval skutečnost, o kterou v ní jde. Celá povídka je vyprávěna pouze v náznacích (často je zde užito vět zakončených třemi tečkami) a je tak na čtenáři, aby ji sám domýšlel a interpretoval. „V dialogích nejsou proto nejdůležitější vyřčená slova, nýbrž podtext, všechno to, co je kolem nich a co „přihrává“ k vystižení situace.“¹⁴⁴ Povídka *První krok* se zabývá tematikou prostituce, jež je dalším typem společenské vydědění. V této povídce se objevuje velice drsná situace, kdy posílá matka svou dceru na ulici. „– Pukrlátko uděláš a řekneš: masíčko bílé a křehké...dneska mimořádně za sníženou cenu, pane

¹⁴³ BURIÁNEK, František. Generace mladých buřičů. In Kol. autorů. *Dějiny české literatury IV*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, a.s., 1995, 714 s. Dostupné z WWW: <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/?expand=/dejiny/hcl/dcl4>>. ISBN 80-85865-48-3. S. 22

¹⁴⁴ POHORSKÝ, Miloš. Dvě kapitoly o Šrámkově próze. *Česká literatura*. 1977, roč. 25, č. 2, s. 93–112. S. 97.

Čuně... –¹⁴⁵ Aby zde byl ještě více podtržen pocit matky, která musí takto jednat, opět je zde využito mnoha přirovnání a metafor – „*Matka se náhle podivně rozesmála; jako když myšky z úst jí vylézají a do všech konců se rozeběhly...*“¹⁴⁶; „...*jako by se jí ústa byla proměnila v hrčivý strojek*“¹⁴⁷; „*Podivná bolest vyhlodala oči...*“¹⁴⁸. Takové metaforicky jsou pro tvorbu Fráni Šrámka příznačné, nalézáme je i v povídce *Sláva života* apod.

---

¹⁴⁵ ŠRÁMEK, Fráňa. *Kamení, srdce a oblaka*. 1. vyd. Praha: B. Kočí, 1906, 65 s. S. 15–16.

¹⁴⁶ Ibid., s. 15.

¹⁴⁷ Ibid., s. 18.

¹⁴⁸ Ibid., s. 16.

4 ZÁVĚR

Dospěli jsme k závěru naší práce, ale zdaleka jsme možnosti zpracování tohoto tématu nevyčerпали. Jistě by se dalo uvažovat v souvislosti s touto generací také o jiných autorech a o dalších básnických sbírkách a povídkových souborech, jež motivy vzpoury a vydědění rovněž vyjadřují. Zvolili jsme však pro práci jen některé autory této generace a snažili se poukázat na zpracování zvolených motivů v několika vybraných dílech.

První kapitola nám poskytla klíč k orientaci v problematice a zároveň také seznámení s generací *buřičů*. Rozkryli jsme dobový kontext, v němž tito spisovatelé tvořili, a také jsme poukázali na to, jakými uměleckými směry byli v počátcích své tvorby inspirováni.

Ve druhé a třetí části jsme se věnovali vybraným motivům. Ústředním motivem tvorby této generace se ukázala být vzpoura, a právě tento motiv byl prostředkem pro vyjádření k soudobé měšťácké morálce a společenskému uspořádání. Motiv vzpoury byl nalezen ve všech zvolených dílech a následně podle projevu a ztvárnění charakterizován. Shledali jsme nejen vzpouru, jež ústí v čin, kterým je v mnoha případech zločin, pomsta či zrada, ale objevili jsme také vnitřní vzpouru individua.

Ruku v ruce s motivem vzpoury se objevuje také vydědění. Vždyť postava, která se bouří, bývá často také společenským vyděděncem či ztroskotancem; i tato postava měla různou podobu. V povídkách, básních a dramatu jsme našli postavu společenského outsidera, jenž má podobu tuláka. Na základě charakteristických rysů tohoto typu jsme rozdělili i příslušné podkapitoly. Shledali jsme zde postavy tuláků-bosáků, jež se objevují v dílech Josefa Uhra a Ivana Olbrachta. Rovněž jsme se setkali s postavami loupežníků (Mahenův Janošík), kouzelníků (Krysař, bratr Žak), ale také bohémů, kteří představují lidi odpoutané od společnosti ať už dobrovolně či nikoli.

Generace *buřičů*, která se utvářela především v prvním desetiletí 20. století, svými zvláště ranými díly vyjadřovala konflikt mladické opravdovosti s malostí doby, pokryteckými ideály a maloměšťáctvím. Jejich díla dávají čtenáři možnost pohlédnout o století zpět a zamyslet se nad životními pocity generace sociálních buřičů a skeptiků, která čelila malosti doby popíráním ustáleného řádu hodnot.

5 POUŽITÁ LITERATURA

5.1 PRIMÁRNÍ LITERATURA

DYK, Viktor. *Buřiči a smíření*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1949, 283 s.

DYK, Viktor. Krysař. In *Deset českých novel*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1964, 368 s. S. 9-65.

GELLNER, František. *Verše*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1980, 203 s.

MAHEN, Jiří. *Divadelní hry I*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1953, 199 s.

OLBRACHT, Ivan. *O zlých samotářiích*. 4. vyd., ve Svobodě 1. Praha: Svoboda, 1951, 228 s.

ŠRÁMEK, Fráňa. *Kamení, srdce a oblaka*. 1. vyd. Praha: B. Kočí, 1906, 65 s.

ŠRÁMEK, Fráňa. *Prvních jedenadvacet: Drobnější próza*. 2. vyd., v ČS vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1956, 194 s.

ŠRÁMEK, Fráňa. *Sedmibolestní*. 2. vyd. Praha: Fr. Borový, 1922, 114 s.

TOMAN, Karel. *Básně*. 1. vyd. v České knižnici. Praha: Český spisovatel, 1997, 252 s. ISBN 80-202-0656-6.

TOMAN, Karel. *Soubor veršů III*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1930, 54 s.

UHER, Josef. *O lidech kočovných: Výbor z díla Josefa Uhra*. 1. vyd. Praha: Družstevní práce, 1940, 364 s.

5.2 SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

BĚHOUNEK, Václav. Zapomínaný proletář Jos. Uher. *Dělnická osvěta*: věstník Dělnické akademie v Praze, Ústřední jednoty československých spolků dělnických v Rakousku, časopis věnovaný vzdělávacím zájmům a spolkovému životu dělnictva, 1929, roč. XV, s. 28-31. ISSN: 1803-4578.

BLAŽÍČEK, Přemysl. *Poezie Karla Tomana*. 1. vyd. Praha: ISE, 1995, 178 s. ISBN 80-85241-80-3.

BURIÁNEK, František. *Bezruč - Toman - Gellner - Šrámek: Studie o básnících našeho věku*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1955, 279 s.

BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1981, 345 s.

BURIÁNEK, František. *Fráňa Šrámek*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1981, 292 s.

BURIÁNEK, František. *Generace buřičů: Básníci z počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Karlova univerzita, 1968, 273 s.

- BURIÁNEK, František. *Karel Toman*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, 189 s.
- BURIÁNEK, František. *Národní umělec Fráňa Šrámek*. Vyd. 1. Praha: Státní nakl. krásné literatury, hudby a umění, 1960, 136 s.
- BURIÁNEK, František. *Z moderní české literatury: o vybraných dílech z první poloviny 20. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1980, 207 s.
- ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře I*. Praha: Čs. spisovatel, 1984, s. 151.
- ČERVENKA, Miroslav, et al. *Slovník básnických knih: díla české poezie od obrození do roku 1945*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1990, 428 s. ISBN 80-202-0217-X.
- ČERVENKA, Miroslav. *Symboly, písně a mýty*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1966, 176 s.
- ČORNEJ, Petr, et al. *Česká literatura na předělu století*. 2. upravené vydání. Jinočany: H&H, 2001, 303 s. ISBN 80-86022-82-X.
- HÁJKOVÁ, Alena. Pomsty individualistovi. *Česká literatura*. 1977, roč. 25, č. 6, s. 491–498.
- HNÍZDO, Vlastislav. *Ivan Olbracht*. 2. dopl. vyd. Praha: Melantrich, 1982, 329 s.
- HODROVÁ, Daniela, et al. *Proměny subjektu*. 1. vyd. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR, 1993, 178 s. ISBN 80-85778-01-7.
- HODROVÁ, Daniela. ...na okraji chaosu... *Poetika literárního díla 20. století*. 1. vyd. Praha: Torst, 2001, 865 s. ISBN 80-7215-140-1.
- HODROVÁ, Daniela. Postava tuláka, loupežníka a kouzelníka. *Česká literatura*. 1984, roč. 32, č. 5, s. 443-458.
- HODROVÁ, Daniela. Viktor Dyk: Krysař. In ZEMAN, M. a kol.: *Rozumět literatuře*. Praha, 1986, 393 s. S. 221-227.
- HOLÝ, Jiří. František Gellner: Radosti života. In ZEMAN, M. a kol.: *Rozumět literatuře*. Praha, 1986, 393 s. S. 183-188.
- Kol. autorů. *Dějiny české literatury IV*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, a.s., 1995, 714 s. Dostupné z WWW: <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/?expand=/dejiny/hcl/dcl4>>. ISBN 80-85865-48-3.
- Kol. autorů. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce. 3/I, M–O*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3.
- Kol. autorů. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 4/II. U–Ž*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1671-3.
- KOUKAL, Pavel. *Trubači revolt*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1984, 136 s.

LEHÁR, J., STICH, A., JANÁČKOVÁ, J., HOLÝ, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. doplněné vyd. Praha: Lidové noviny, 2008, 1082 s. ISBN 978-80-7106-963-8.

MAHEN, Jiří. Kapitoly o předválečné generaci. In VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Mahen*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1972, 315 s.

MED, Jaroslav. *Viktor Dyk*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1988, 414 s.

MOCNÁ, Dagmar, et al. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, 704 s. ISBN 80-7185-669-X.

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Česká literatura 1890–1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2009, 232 s. ISBN 978-807-4141-331.

MOLDANOVÁ, Dobrava. Příspěvek k interpretaci Šrámkova prozaického díla. *Česká literatura*. 1964, roč. 12, č. 5, s. 420–425.

OPELÍK, Jiří. Dvě dykovské marginalie. *Česká literatura*. 1974, roč. 22, č. 3, s. 221–230.

PAPOUŠEK, Vladimír, et al. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905–1923*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, 627 s. ISBN 80-200-1792-5.

PEŠAT, Zdeněk. *Dialogy s poezií*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985, 217 s.

PÍŠA, Antonín Matěj. *Ivan Olbracht*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1982, 175 s.

POHORSKÝ, Miloš. Bratr Žak Ivana Olbrachta a jeho „vůle k pravdě“. In *Portréty a problémy. Literárněhistorické interpretace*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1974. 316 s. S. 183–203.

POHORSKÝ, Miloš. Dvě kapitoly o Šrámkově próze. *Česká literatura*. 1977, roč. 25, č. 2, s. 93–112.

SUDA, Karel. Setkání s Josefem Uhrem. In Uher, Josef. *Prokletá lampa*. Praha: Albatros, 1980, s. 181–184.

SVOZIL, Bohumil. *Tvář reality*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1986, 203 s.

ŠALDA, František Xaver. Dvě nová dramata. *Kritické projevy* 8. Praha: Čs. spisovatel, 1956.

ŠTĚDRONOVÁ, Eva. Mahenův Janošík ve střetu estetických a mimoestetických norem a hodnot. In ULIČNÝ, Oldřich. ed. *Eurolingua & Eurolitteraria*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2009. ISBN 978-807-3725-440. S. 267–274.

TROCHOVÁ, Zina. První prózy Fráni Šrámka. In *Sobotka*. 1. vyd. Sobotka: Místní národní výbor, 1958, 96 s. S. 38–45.

VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Mahen*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1972, 315 s.

5.3 ZDROJE OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Obálka knihy Ivana Olbrachta *O zlých samotářích* (4. vydání).

převzato z: OLBRACHT, Ivan. *O zlých samotářích*. 4. vyd., ve Svobodě 1. Praha: Svoboda, 1951, 228 s.

Obrázek 2: Viktor Dyk *Milá sedmi loupežníků*. Grafická úprava J. Benda.

převzato z: PAPOUŠEK, Vladimír, et al. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, 627 s. ISBN 80-200-1792-5.

Obrázek 3: Obálka knihy *Melancholická pouť* Karla Tomana (1930).

převzato z: TOMAN, Karel. *Melancholická pouť*. In *Soubor veršů III*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1930, 54 s.

Obrázek 4: Obálka první Šrámkovy knihy *Sláva života* od J. R. Marka, 1919.

převzato z: BURIÁNEK, František. *Národní umělec Fráňa Šrámek*. Vyd. 1. Praha: Státní nakl. krásné literatury, hudby a umění, 1960, 136 s.

Obrázek 5: Gellnerův návrh na obálku knihy *Sluneční hodiny* Karla Tomana.

převzato z: BURIÁNEK, František. *Karel Toman*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, 189 s.

Obrázek 6: Obálka knihy Františka Gellnera *Radosti života* (Mat'a, 2011).

převzato z: GELLNER, František. *Radosti života*. Vyd. 8., V nakl. Mat'a 2. Praha: MAT'A, 2011, 84 s. ISBN 978-807-2871-568.

Obrázek 7: Josef Uher *O lidech kočovných a jiná próza*. Grafická úprava A. Kalvoda.

převzato z: PAPOUŠEK, Vladimír, et al. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, 627 s. ISBN 80-200-1792-5.

Obrázek 8: Viktor Dyk: *Krysař*. Titulní list 1. vydání z roku 1915.

převzato z: ZEMAN, M. a kol.: *Rozumět literatuře*. Praha, 1986, 393 s.

Obrázek 9: Kresba Miloše Jiráňka k prvnímu vydání *Janošíka*, 1910.

převzato z: VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Mahen*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1972, 315 s.

Obrázek 10: Fráňa Šrámek: *Kamení, srdce a oblaka*. Grafická úprava V. H. Brunner.

převzato z: PAPOUŠEK, Vladimír, et al. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905-1923*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, 627 s. ISBN 80-200-1792-5.

6 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: František Gellner (autoportrét)

převzato z: BURIÁNEK, František. *Karel Toman*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, 189 s.

Příloha B: Fráňa Šrámek (kresba Fr. Gellner)

převzato z: BURIÁNEK, František. *Karel Toman*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, 189 s.

Příloha C: Jiří Mahen (kresba Fr. Gellner)

převzato z: BURIÁNEK, František. *Karel Toman*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, 189 s.

Příloha D: Viktor Dyk (kresba Fr. Gellner)

převzato z: BURIÁNEK, František. *Karel Toman*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, 189 s.

Příloha E: Karel Toman (1900)

převzato z: BURIÁNEK, František. *Karel Toman*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985, 189 s.

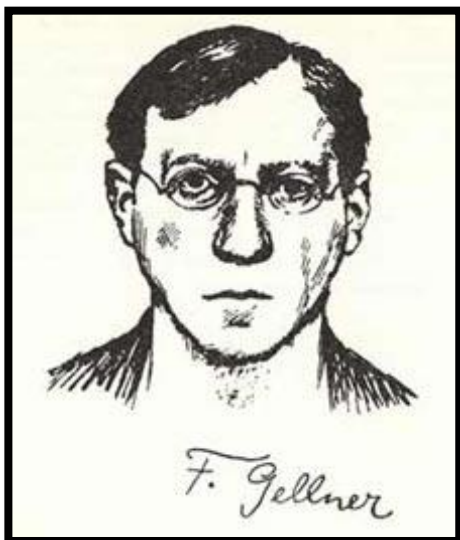
Příloha F: Ivan Olbracht

převzato z: HRABÁK, J. a kol.: *Průvodce po dějinách české literatury*. 3. vyd. Praha: Panorama, 1984, 521 s.

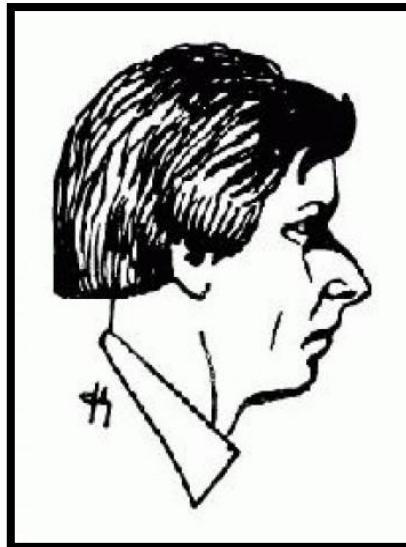
Příloha G: Josef Uher

převzato z: JURMAN, Hynek. Čítanka Vysočiny. [online]. 2009, 19. 3. 2013 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z WWW: <http://193.86.233.8/jurman.wz.cz/>

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

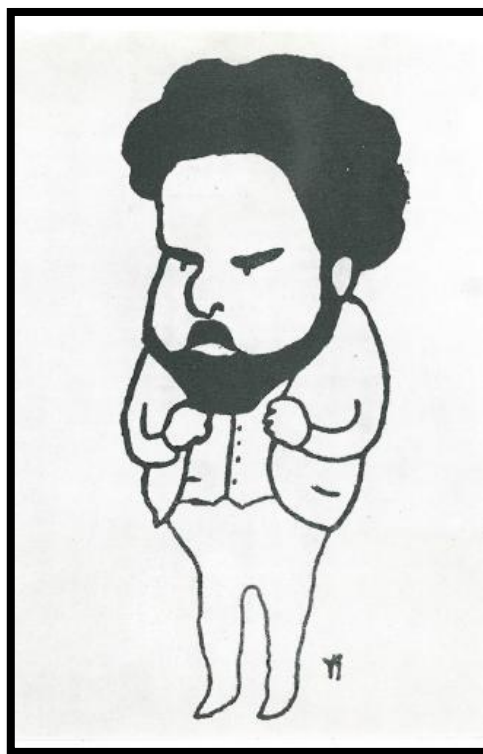
Příloha A: František Gellner (autoportrét)

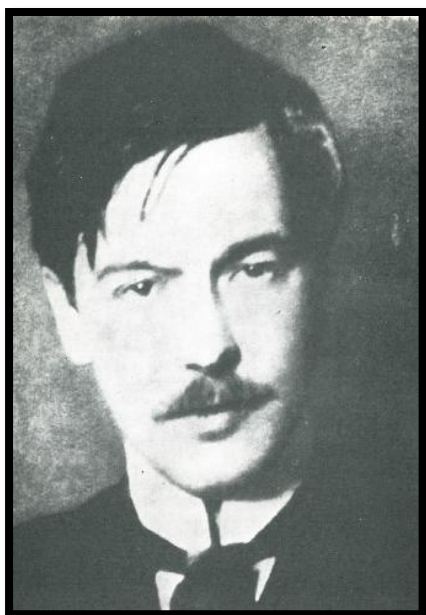
Příloha B: Fráňa Šrámek (kresba Fr. Gellner)

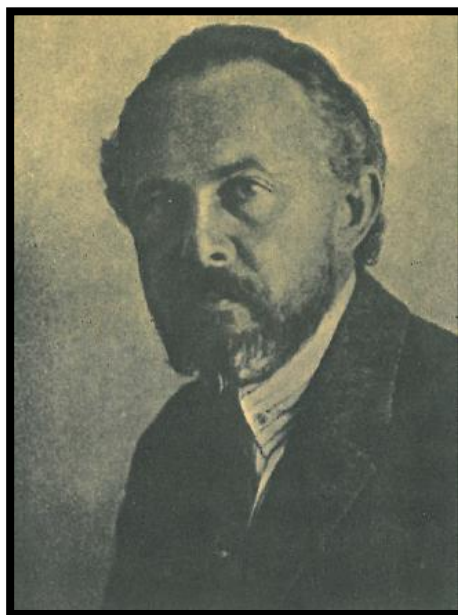
Příloha C: Jiří Mahen (kresba Fr. Gellner)

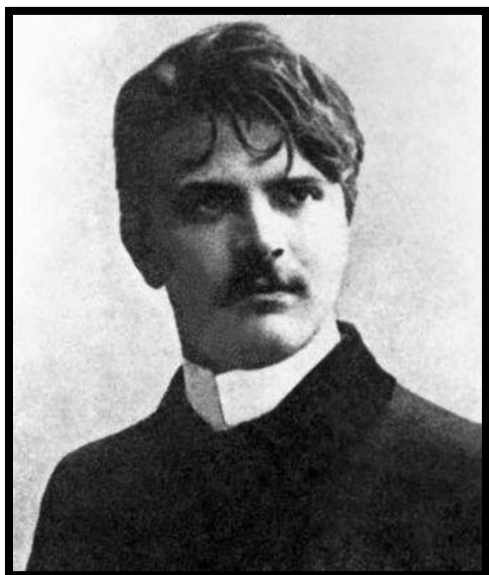
Příloha D: Viktor Dyk (kresba Fr. Gellner)

Příloha E: Karel Toman (1900)

Příloha F: Ivan Olbracht

Příloha G: Josef Uher